Ve jménu boje proti „diktátorům“, „spiklencům“ a „zrádcům“

*Čistka v Krajských výborech KSČ v Ostravě
a Českých Budějovicích v roce 1951*

Tomáš Hemza

Krátce po převzetí moci se v Komunistické straně Československa, tak jako v dalších komunistických stranách sovětského bloku, rozběhl proces hledání skrytých nepřátel a zrádců, který vyústil v rozsáhlou stranickou čistku. Jistě není třeba připomínat základní dílo Karla Kaplana, které analyzuje politický proces s generálním tajemníkem strany Rudolfem Slánským.¹ S výjimkou krajského tajemníka KSČ v Brně Otto Šlinga, jehož osudu bylo věnováno několik studií,² čekají ostatní případy perzekuce lokálních komunistických funkcionářů na své historiografické zpracování. V této studii je zaměřena pozornost na stranickou čistku v Krajských výborech KSČ v Ostravě a v Českých Budějovicích. Cílem příspěvku není pouze mikrohistorická sonda, ale naopak zasazení těchto čistek na vyšší úrovni stranického aparátu do celkového politického kontextu v Československu a východním bloku na počátku padesátých let. Z tohoto důvodu je zde reflektována situace i v dalších krajských stranických organizacích.

1 KAPLAN, Karel: *Zpráva o zavraždění generálního tajemníka*. Praha, Mladá fronta 1992.

2 SLABOTINSKÝ, Radek: Otto Šling: Pokus o politický portrét komunistického funkcionáře. In: KÁRNÍK, Zdeněk – KOPEČEK, Michal (ed.): *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu*, sv. 4. Praha, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR – Dokořán 2005, s. 177–208; PERNES, Jiří: Mládež vede Brno: Otto Šling a jeho brněnská kariéra (1945–1950). In: *Soudobé dějiny*, roč. 11, č. 3 (2004), s. 45–60.

Vzhledem k tomu, že fenomén stranické čistky na regionální úrovni KSČ není dosud v historiografii téměř vůbec zpracován, je možné hledat metodologickou inspiraci v analýzách a interpretacích obdobného tématu v případě Vsesvazové komunistické strany (bolševiků), zejména pak v době takzvaného velkého teroru z let 1937 a 1938. Za klasický výklad lze považovat práci angloamerického historika Roberta Conquesta z šedesátých let minulého století.³ Podle jeho popisu Josif Stalin po úmrtí Vladimira Lenina krok za krokem upevňoval svou pozici. Po ovládnutí nejvyššího stranického vedení, centrálního aparátu a tajné policie provedl Stalin jejich prostřednictvím čistku v dalších stranických orgánech, armádě, státních úřadech i společenských organizacích. Vnitrostranický teror byl z tohoto pohledu centrálně řízenou akcí, probíhající postupně odshora do nižších pater stranické hierarchie. Vykonavatelem teroru byl lidový komisariát vnitra (*Narodnyj komissariat vnutrennyh děl* – NKVD), plně podřízený Stalinovi. Lokální čistky byly řízeny emisary z Moskvy, kteří zde vykonávali Stalinovy příkazy. Conquest jednu z hlavních příčin teroru a čistek spatřoval ve Stalinových psychopatických vlastnostech, zejména v jeho chorobné podezřívavosti, nedůvěře a patologické touze po moci. Cílem drastických opatření mělo být odstranění všech potenciálních rivalů, zastrašení přeživších a v důsledku upevnění Stalinovy moci.⁴

Do jiného světla se pokusili teror a stranickou čistku postavit revizionističtí historikové. Odmítli představu, že by vůbec mohl existovat totalitní režim, tedy perfektně fungující centrálně řízené ústrojí, v jehož rámci se příkazy z centra automaticky a mechanicky plnily v podřízených organizacích a na lokální úrovni. Na místo monolitního totalitního režimu postavili revizionisté do středu svého studia pluralitní skupinové zájmy včetně různých zájmů stranické hierarchie. V tomto podání historička Sheila Fitzpatricková na příkladu stranické čistky v odlehklých sovětských regionech zdůraznila aktivní podíl místních stranických funkcionářů, sledujících své vlastní cíle.⁵

Ačkoliv se zdály být tradiční představy o totalitních režimech revizionistickým přístupem překonány, nejnovější bádání založené na podrobném archivním výzkumu potvrzuje to, co revizionisté považovali za nemožné. Nejen vnitrostranická čistka, ale i „velký teror“ z let 1937 až 1938 byl centrálně řízenou akcí, osobně vedenou špičkami stranické a bezpečnostní struktury.⁶ Yoram Gorlizky a Hans Mommsen jako hlavní důvod pro likvidaci regionálních stranických elit v roce 1937 ovšem neuvádějí Stalinovy psychopatické vlastnosti, ale jeho snahu před očekávaným válečným střetnutím posílit centrální moc, zlikvidovat místní vládnoucí „rodinné klany“ a „lokální kliky“ a na uvolněná místa dosadit vlastní emisary, kteří následně dohlédli na další průběh čistek a teroru. Podle autorů tak „čistky paradoxně vedly

3 CONQUEST, Robert: *Velký teror: Nové zhodnocení*. Praha, Academia 2012. Vnitrostranickou čistkou na regionální úrovni VKS(b) se zabývá především 8. kapitola „Rozdrcená strana“.

4 *Tamtéž*, kapitola „Architekt teroru“.

5 FITZPATRICK, Sheila: How the Mice Buried the Cat: Scenes from the Great Purges of 1937 in the Russian Provinces. In: *Russian Review*, roč. 52, č. 3 (1993), s. 299–320.

6 Z nejnovějších prací k tématu viz např. CHLEVŇUK, Oleg: *Stalin: Nový životopis*. Praha, Paseka 2016.

k upevnění nového, stabilnějšího a centralizovanějšího systému politického vedení“. Na vedoucí místa v regionech nastoupila nová mladá generace, od jejíhož mládí a energičnosti si Stalin sliboval další posílení režimu.⁷

Také při vysvětlování politických procesů s vedoucími představiteli komunistických stran východního bloku na přelomu čtyřicátých a padesátých let přisuzují tradiční interpretace klíčovou úlohu přímo Stalinovi. Podle amerického historika Martina Malii chtěl sovětský diktátor, rozčarovaný z roztržky s Jugoslávií, represivním postupem varovat ostatní komunistické strany a jejich vůdce před následováním jugoslávského příkladu.⁸ Současně měla rozsáhlá čistka v jednotlivých komunistických stranách upevnit jejich disciplínu, a to opět v očekávání dalšího válečného konfliktu. Podle klasického výkladového modelu byly tedy čistky v komunistických stranách počínaje albánským Koči Džozdem a konče československým Rudolfem Slánským výsledkem práce sovětských poradců, kterým v jejich dle asistovaly místní bezpečnostní složky. V tomto směru Karel Kaplan interpretuje i stranické čistky na lokální úrovni KSČ, zejména „odhalení“ krajského stranického tajemníka v Brně Otto Šlinga, jako nedílnou součást jednoho procesu probíhajícího v celém východním bloku. Naproti tomu mladý historik Václav Kaška pod vlivem revizionistických teorií přičítá významný podíl na Šlingově pádu lokálnímu prostředí a místním sporům.⁹

Následující studie se soustředí na dva okruhy otázek. Zprv se snaží objasnit mechanismus čistek ve dvou krajských vedeních KSČ, konkrétně do jaké míry byly řízeny z ústředí a jakou roli v nich hráli místní aktéři. Zadruhé nás bude zajímat výsledek čistky z hlediska personálního obsazení stranického aparátu a vedoucích funkcí, totiž zda podobně jako „velký teror“ v Sovětském svazu přinesla i stranická čistka v KSČ mocenský vzestup mladých „aparátčků“.

Disciplinární prohřešky a vnitrostranické spory

Před samotnou analýzou stranických čistek je zapotřebí přiblížit situaci v krajských organizacích KSČ v Českých Budějovicích a v Ostravě po únoru 1948, především pak tamní vnitrostranické spory, konflikty a disciplinární případy.¹⁰ Vyskytla se zde řada případů, kdy se funkcionáři a pracovníci aparátu KSČ provinili proti stranické disciplíně a pravidlům. Opakovaně se na jednáních krajských stranických orgánů řešil alkoholismus, neuspořádaný rodinný život, zneužívání funkcí nebo případy

7 GORLIZKY, Yoram – MOMMSEN, Hans: Politický (ne)pořádek stalinismu a nacionálního socialismu. In: FITZPATRICK, Sheila – GEYER, Michael (ed.): *Za obzor totalitarismu: Srovnání stalinismu a nacismu*. Praha, Academia 2012, s. 63–123, zde s. 102.

8 MALIA, Martin: *Sovětská tragédie: Dějiny socialismu v Rusku v letech 1917–1991*. Praha, Argo 2004, s. 309.

9 KAŠKA, Václav: *Neukáznění a neangažovaní: Disciplinace členů Komunistické strany Československa v letech 1948–1952*. Praha – Brno, Ústav pro studium totalitních režimů – Conditio humana 2014, s. 165 n.

10 Této problematice se ve zmíněné studii podrobně věnoval už Václav Kaška.

defraudace stranických peněz. Téměř ve všech kádrových materiálech a posudcích se vyskytovaly informace o tom, zda dotyčný straník žije spořádaným životem nebo jak se choval v období nacistické okupace. Při projednávání disciplinárních případů bylo vždy zdůrazňováno, že nejde pouze o potrestání konkrétní osoby, ale že se současně daný případ musí stát zdrojem poučení pro všechny ostatní.

Vedle disciplinárních prohrěšků ohrožovaly bezproblémové fungování komunistické strany i vnitřní spory. Krajským vedoucím tajemníkem v Ostravě se po skončení války stal Vilém Nový. Ve funkci zde ale působil pouze do roku 1946, kdy byl povolán do Prahy na místo šéfredaktora *Rudého práva*. Do vedoucí stranické funkce v Ostravském kraji pak byl po konzultaci s generálním tajemníkem strany Rudolfem Slánským vybrán Vítězslav Fuchs.¹¹ Instruktor Ústředního výboru KSČ v dubnu 1948 při hodnocení jeho stranické práce konstatoval, že Fuchs má v kraji autoritu, v ostravské okresní organizaci strany ale údajně existovalo „pravičácké křídlo“, které se proti Fuchsovi ostře stavělo. Jedním z důvodů odmítání Fuchse jako krajského vedoucího tajemníka byl prý jeho židovský původ.¹² Neposlušnost okresní organizace vůči krajskému vedení byla tvrdě potrestána na jednání předsednictva Krajského výboru KSČ v Ostravě 10. července 1948. Přítomní představitelé okresu byli obviněni z maloměřáctví, zastávání nesprávné stranické linie a z antisemitismu. Deset vedoucích funkcionářů ostravské okresní organizace bylo disciplinárně potrestáno, jeden (poté co se odmítl podrobit sebekritice) byl dokonce z KSČ vyloučen.¹³

Nejednalo se zdaleka o jediný vnitrostranický spor na Ostravsku. Předsednictvo tamního krajského výboru KSČ na svém zasedání 30. července 1948 muselo konstatovat, že v mnoha okresech kraje dochází k rozporům mezi vedoucími funkcionáři, kteří se přitom vzájemně špiní a pomlouvají.¹⁴ Další závažná rozepře mezi krajským a okresním stranickým vedením nastala v listopadu 1948, kdy byli funkcionáři KSČ z Českého Těšína obviněni z vytváření „černého stranického fondu“. Stranické vyšetřování vedl Rudolf Peschel, po Vítězslavu Fuchsovi druhá nejvýznamnější postava komunistické strany v kraji.¹⁵ Obvinění činitelé se snažili bránit, že pouze chtěli

11 Vítězslav Fuchs se narodil v roce 1915, vystudoval gymnázium a Právnickou fakultu Univerzity Karlovy v Praze. Od roku 1934 byl členem Komsomolu, od roku 1936 v KSČ. Léta 1939–1945 prožil v exilu v Anglii, do roku 1941 pracoval jako svářeč kovů a poté do konce války působil v československé armádě. Po osvobození do roku 1946 byl zaměstnán jako úředník ostravské expozitury Zemského národního výboru v Brně. (*Zemský archiv v Opavě* (dále *ZA Opava*), fond (f.) Krajský výbor (KV) KSČ Ostrava, karton (k.) 109, inventární číslo (inv. č.) 51, signatura (sign.) P-36, záznam ze schůze předsednictva KV KSČ v Ostravě 13.9.1946.)

12 *Národní archiv*, Praha (dále *NA*), f. 1261/2/5 (Organizační oddělení – Marie Švermová 1945–1951; původní označení fondu AUV KSČ 100/4), svazek (sv.) 73, archivní jednotka (arch. j.) 404, s. 59–62, Zkušenosti a poznatky z volební instruktáže, kraj Ostrava.

13 *Tamtéž*, sv. 70, arch. j. 390, záznam ze schůze předsednictva KV KSČ v Ostravě 10.7.1948, s. 65 a 74.

14 *ZA Opava*, f. KV KSČ Ostrava, k. 110, inv. č. 53, sign. P-104, záznam ze schůze předsednictva KV KSČ v Ostravě 30.7.1948.

15 Rudolf Peschel se narodil v roce 1913. Od roku 1928 byl v Komsomolu, (asi) od roku 1932 v KSČ, (asi) v letech 1933–1935 studoval na Mezinárodní leninské škole v Moskvě. V roce 1939 přes

získat prostředky do stranické pokladny na volební kampaň, na to však krajské vedení nebralo ohled a dva vedoucí funkcionáře z Českého Těšína ze strany vyloučilo.¹⁶

Vedle zmíněných rozporů mezi krajskou a okresní reprezentací strany můžeme jmenovat celou řadu sporů, které se nesly ve zcela osobní rovině. Na Ostravsku to byl například konflikt mezi předválečným členem KSČ Svatoplukem Raškou a zástupcem mladší generace Janem Neulsem.¹⁷ Řada podobných konfliktů se odehrávala také v Českobudějovickém kraji. Jednalo se například o spor mezi tajemníkem kulturně-propagačního oddělení Krajského výboru KSČ v Českých Budějovicích Oldřichem Vrúbelem a členem krajského předsednictva strany, poslancem Národního shromáždění MUDr. Rudolfem Burešem.¹⁸ Na okresním sekretariátu strany v Milevsku se mezi sebou poprali místní funkcionář Novák a poslanec Josef Čihák.¹⁹

Na základě uvedených příkladů tak lze konstatovat, že disciplinární prohřešky, vnitrostranické spory i osobní konflikty byly v poválečné KSČ častým jevem. Žádný z těchto případů však nepřekročil místní poměry a nestal se důvodem či záminkou pro rozsáhlejší vyšetřování, nebo dokonce stranickou čistku. Výraznější dynamiku tyto vnitrostranické spory a konflikty získaly až díky rozsáhlé propagandistické kampani, která se v souvislosti s disciplinárními případy v Karlových Varech a v Olomouci zaměřila na kritiku „diktátorství“ v komunistické straně.

„Diktátorství“. Projednávání disciplinárních případů z Karlových Varů a Olomouce

Prvním celostranicky diskutovaným disciplinárním případem byl takzvaný karlovarský z první poloviny roku 1949. Pro údajné používání diktátorských metod a kvůli porušování zásad demokratického centralismu a vnitrostranické demokracie bylo z vedení Krajské organizace KSČ v Karlových Varech odvoláno několik funkcionářů, bezpečnostní referent Antonín Tannenbaum byl dokonce odsouzen

Polsko odešel do SSSR, roku 1943 byl vysazen do protektorátu jako parašutista, působil v partyzánském oddílu, v roce 1944 byl zatčen a do osvobození vězněn. Poté působil ve stranickém aparátu jako vedoucí krajského kádrového oddělení a zástupce vedoucího tajemníka KV KSČ v Ostravě. Rudolf Peschel byl německé národnosti a neuměl příliš dobře česky. Snad právě z toho důvodu se jeho biografické údaje v různých kádrových posudcích liší. Nejasná je například správná datace jeho vstupu do KSČ a prvního pobytu v Sovětském svazu. Ve stranických materiálech je jeho jméno často uváděno jako Pešl. (Viz KOKOŠKOVÁ, Zdeňka: *Osudy zapomenutých hrdinů: Příběhy německých antifašistů z ČSR*. Praha, Národní archiv 2008, s. 64–69; KUČHTA, Zdeněk: *Významní rodáci a osobnosti Bílovecka*. Bílovec, Město Bílovec 2009, s. 68–70.)

16 ZA Opava, f. KV KSČ Ostrava, k. 110, inv. č. 53, bez signatury, záznam ze schůze předsednictva KV KSČ v Ostravě 20.11.1948.

17 *Tamtéž*, složka mezi sign. P-111 a sign. P-112, záznam ze schůzí předsednictva KV KSČ v Ostravě 1., 5. a 8.10.1948, Prověrka členů KV; *tamtéž*, k. 436, inv. č. 74, záznam ze schůze sekretariátu KV KSČ v Ostravě 20.4.1949; NA, f. 1261/2/5, sv. 70, arch. j. 393, s. 88, záznam ze schůze sekretariátu KV KSČ v Ostravě 18.5.1949.

18 NA, f. 1261/2/5, sv. 32, arch. j. 212, s. 3–6, Zpráva z kraje České Budějovice, 26.1.1949.

19 *Tamtéž*, s. 70–72, Instrukce kraje České Budějovice, 3.–4.10.1949.

k devíti letům vězení.²⁰ Až o mnoho let později nejvyšší komunistické vedení uznalo, že „karlovarský případ“ byl vykonstruovaný, že se místní funkcionáři žádných trestných ani protistranických činů nedopustili.²¹ V roce 1949 však panovala zcela jiná situace. Hlavní „zásluhu“ na „vyšetřování“ případu měla pracovnice Komise stranické kontroly Jarmila Taussigová, podle které existovalo důvodné podezření, že „na krajském sekretariátu sedí třídní nepřítel strany“.²² Komunistické vedení poté dospělo k rozhodnutí, že se karlovarský případ stane „exemplárním příkladem“ pro poučení stranické veřejnosti.

Ústřední výbor KSČ v květnu 1949 v souvislosti s karlovarským případem varoval všechny ostatní krajské a okresní organizace strany před používáním „diktátorských“ metod. Postup vedení KSČ byl však vnitřně rozporný a není možné s úplnou jistotou uvést, jaký cíl vlastně sledovalo. Na jedné straně zde byla snaha disciplinovat regionální straníky a varovat je před eskalací vzájemných sporů, současně však „protidiktátorská“ kampaň nabádala k odhalování údajných diktátorů, a tím i k vyostření vnitřních konfliktů. Taková situace nastala například v Okresním výboru KSČ v Jihlavě, kde se funkcionáři při projednávání karlovarského případu začali vzájemně obviňovat, kdo z nich je diktátor a kdo porušuje správné zásady stranické práce.²³

Karlovarský případ byl samozřejmě diskutován také v předsednictvech Krajských výborů KSČ v Českých Budějovicích a v Ostravě. Předsednictvo v Českých Budějovicích na svém jednání v květnu 1949 konstatovalo, že se v kraji „diktátorství“ objevilo pouze u vedoucího tajemníka Okresního výboru KSČ v Prachaticích Václava Statečného. Ten při výkonu své funkce údajně porušoval principy vnitrostranické demokracie, a byl proto už dříve odvolán.²⁴ Patrně vzhledem k tomu, že se jednalo o dlouholetého stranického pracovníka a vězně nacistického koncentračního tábora, nebyl jeho případ nijak disciplinárně řešen a Václav Statečný ze stranického aparátu odešel pracovat do odborů.²⁵ V diskusi předsednictva Krajského výboru KSČ v Ostravě účastníci poukázali „na některé případy porušování stranické kázně, vnitrostranické demokracie a případy diktátorských zásahů některých funkcionářů.

20 Viz KAPLAN, K.: *Zpráva o zavraždění generálního tajemníka*, s. 89–91. V některých archivních dokumentech je uváděn jako Alexandr Tannenbaum.

21 NA, f. 1261/0/5 (Předsednictvo ÚV KSČ 1966–1971; původní označení fondu AÚV KSČ 02/1), sv. 107, arch. j. 178, bod 11, Zpráva západočeského KV KSČ k tzv. karlovarskému případu r. 1949. Členství v KSČ bylo Tannenbaumovi vráceno v roce 1964 (*tamtéž*, f. 1261/0/15 (Sekretariát ÚV KSČ 1962–1966; původní označení fondu AÚV KSČ 02/4), sv. 31, arch. j. 57, bod 13, Návrhy Ústřední revizní a kontrolní komise, s. 35–36).

22 *Tamtéž*, s. 5.

23 *Státní okresní archiv Jihlava*, f. OV KSČ Jihlava, k. 37, s. 27 n., záznam ze schůze předsednictva OV KSČ v Jihlavě 16.5.1949; *tamtéž*, s. 36, záznam ze schůze předsednictva OV KSČ v Jihlavě 30.5.1949.

24 NA, f. 1261/2/5, sv. 28, arch. j. 202, s. 113–117, záznam ze schůze předsednictva KV KSČ v Českých Budějovicích 16.5.1949.

25 *Státní oblastní archiv Třeboň* (dále SOA Třeboň), f. KSČ – Jihočeský krajský výbor (KSČ-JKV) České Budějovice, sv. 290, s. 234–237, záznam ze schůze sekretariátu KV KSČ v Českých Budějovicích 13.4.1950.

Všeobecně však bylo konstatováno, že celkově po této stránce se v našem kraji podobné případy ve větším měřítku nevyskytují.²⁶

Na počátku roku 1950 byl odvolán ze své funkce, vyloučen ze strany a posléze také zatčen vedoucí tajemník Krajského výboru KSČ v Olomouci Josef Stavinoha. Při jeho stranickém „vyšetřování“ hlavní roli hrála opět Jarmila Taussigová, která už v červnu 1949 navrhovala odvolat Stavinohu a další dva funkcionáře kvůli používání „diktátorských“ metod.²⁷ Jediným skutečným prohrěškem, kterého se však Stavinoha dopustil, bylo jeho chování během okupace. Zapojil se do protinacistického odboje, byl však zatčen a při výsleších prozradil gestapu informace o dalších odbojářích. Ačkoli o jeho protistranické činnosti žádné relevantní důkazy neexistovaly, speciálně ustavená komise Ústředního výboru KSČ Stavinohu v lednu 1950 „odhalila“ jako zahraničního agenta (podle vedoucího kulturního a propagačního oddělení ÚV KSČ Gustava Bareše byl dokonce agentem Vatikánu).²⁸ V dopise ústředního výboru všem stranickým organizacím, od něhož se odvíjela propagandistická kampaň k „olomouckému případu“, byl Josef Stavinoha označen nejen za nepřátelského agenta, ale také za samolibého funkcionáře, který neváhal přijímat úplatky a zaváděl do stranické práce nesprávné metody. Část vedení KSČ a Státní bezpečnosti od procesu se Stavinohou očekávaly, že se jednak stane varovným signálem pro všechny podobné stranické „diktátory“, jednak zapůsobí na řadové členy strany, aby byli dostatečně bdělí a ostražití. Vyjadřovala to také zpráva velitele zvláštního vyšetřovacího sektoru Státní bezpečnosti Karla Švába²⁹ o přípravě procesu: „Proces bude výstražným signálem nejen pro Olomoucký kraj ... ale i pro ostatní kraje, pro celou komunistickou stranu a pro celý náš veřejný život. (...) Nedostatek bdělosti a ostražitosti mnohých funkcionářů Olomouckého kraje byl příčinou toho, že skupina Stavinoha, Gápa a další mohla svou protistranickou činnost tak dlouho provádět a zakrývat. (...) ...je nutná kritika nejen shora, nýbrž i zdola, směrem od nižších funkcionářů k vyšším.“³⁰ Tyto záměry se však neuskutečnily. Krajský vedoucí tajemník v Olomouci Josef Stavinoha byl sice jako Antonín Tannenbaum odsouzen k trestu dlouholetého vězení, veřejný politický monstrproces, který by se mohl vyrovnat například Rajkově procesu v Maďarsku, s ním však uspořádán

26 NA, f. 1261/2/5, sv. 70, arch. j. 393, s. 78–82, záznam ze schůze sekretariátu KV KSČ v Ostravě 11.5.1949.

27 Viz KAPLAN, K.: *Zpráva o zavraždění generálního tajemníka*, s. 91.

28 NA, f. 1261/0/11 (Politické byro ÚV KSČ 1954–1962; původní označení fondu AÚV KSČ 02/2), sv. 43, arch. j. 59, schůze politického byra ÚV KSČ 23.5.1955, bod 24, Návrh na zahájení řízení o podmíněčné propuštění Josefa Stavinohy; KAPLAN, K.: *Zpráva o zavraždění generálního tajemníka*, s. 92 n.

29 Zvláštní vyšetřovací sektor byl vytvořen na konci září 1949 pro vyšetřování vnitrostranických záležitostí. Karel Šváb, který byl postaven do jeho čela, do té doby zastával funkci vedoucího bezpečnostního oddělení ÚV KSČ. (Viz KAPLAN, K.: *Zpráva o zavraždění generálního tajemníka*, s. 68–70; KALOUS, Jan a kol.: *Biografický slovník představitelů ministerstva vnitra v letech 1948–1949: Ministři a jejich náměstci*. Praha, Ústav pro studium totalitních režimů 2009, s. 182.)

30 *Archiv bezpečnostních složek*, Praha (dále ABS), f. Velitelství Státní bezpečnosti Praha, sign. 310-70-13, Zpráva s. Švába z března 1950 o přípravě procesu se Stavinohou a spol., s. 2.

nebyl. Nakonec tak, stejně jako v předchozím karlovarském případě, byla výsledkem Stavinohova zatčení pouze zmíněná propagandistická kampaň.

V předsednictvu Krajského výboru KSČ v Ostravě „odhalení“ Stavinohy vyvolalo živou diskusi, jelikož odsud pocházel, byl v kraji aktivní v komunistickém hnutí i v odboji, kvůli němuž byl vězněn, a po válce zde dva roky pracoval jako krajský organizační tajemník. Na schůzi předsednictva 30. ledna 1950 přesto všichni diskutující brali vznesená obvinění za pravdu a shodovali se na špatných Stavinohových vlastnostech a kariérismu. Člen předsednictva Hynek Kožušník spojoval jeho činnost s Vilémem Novým, v té době už také zatčeným. Pouze Václav Veselý připomínal, že Stavinoha byl skutečný bojovník, který se od roku 1928 bil za stranu. Ale i on shledal, že Stavinoha měl majetnické sklony a že nebyl dost statečný při výsleších na gestapu. Vedoucí krajský tajemník Vítězslav Fuchs označil za smůlu, že právě dva odhalení zrádci, Vilém Nový a Josef Stavinoha, působili na Ostravsku. Šťěstím podle něj naopak bylo, že se strana od takových lidí očistila.³¹

Olomoucký případ byl projednáván také v Českých Budějovicích. Ačkoli někteří členové tamního komunistického předsednictva v diskusi zmínili možné případy „diktátorství“ v kraji, žádný konkrétní diktátor odhalen nebyl. Krajské kádrové oddělení bylo ale pověřeno, aby důsledně prověřilo všechny stávající i nové stranické funkcionáře a pracovníky aparátu, a zejména aby se přitom zaměřilo na jejich činnost během okupace. Všichni straničtí funkcionáři a pracovníci byli zároveň vyzváni, aby sebekriticky přiznali zamlčená fakta ze své minulosti.³² V této atmosféře se odehrály první disciplinární případy vedoucích funkcionářů v Českých Budějovicích. Prvním bylo stranické vyšetřování Ladislava Krásla, který byl členem KSČ už od roku 1938 a po válce stoupal ve stranické hierarchii, až se v květnu 1949 stal členem předsednictva Krajského výboru KSČ v Českých Budějovicích³³ a od října téhož roku zástupcem vedoucího tajemníka v kraji.³⁴ Zásadní zlom v jeho kariéře však nastal v prosinci 1949, když se vedoucímu tajemníkovi Josefovi Palečkovi přiznal, že v roce 1942 napsal pronacistický článek.³⁵ Za to mu byla v květnu 1950 udělena stranická důtka s výstrahou,³⁶ následující měsíc byl na jednání pléna krajského výboru ze strany vyloučen a poslán pracovat do závodu.³⁷ Podobný případ se týkal pracovníka stranického aparátu Jana Stieblera, který také během nacistické okupace napsal článek s aktivistickým vyzněním, navíc se ukázalo, že byl aktivním členem

31 ZA Opava, f. KV KSČ Ostrava, k. 112, inv. č. 54, sign. P-173, záznam ze schůze předsednictva KV KSČ v Ostravě 30.1.1950.

32 NA, f. 1261/2/5, sv. 29, arch. j. 205, s. 22–25, záznam ze schůze předsednictva KV KSČ v Českých Budějovicích 30.1.1950.

33 SOA Třeboň, f. KSČ-JKV České Budějovice, sv. 15, s. 240, záznam z ustavující schůze KV KSČ v Českých Budějovicích 8.5.1949.

34 NA, f. 1261/2/5, sv. 32, arch. j. 212, s. 62 n., Instruktaž kraje České Budějovice, 5.–6.9.1949.

35 Tamtéž, sv. 29, arch. j. 205, s. 71–75, záznam ze schůze předsednictva KV KSČ v Českých Budějovicích 20.3.1950.

36 Tamtéž, s. 154, záznam ze schůze předsednictva KV KSČ v Českých Budějovicích 2.5.1950.

37 SOA Třeboň, f. KSČ-JKV České Budějovice, sv. 15, s. 573–575, záznam z plenární schůze KV KSČ v Českých Budějovicích 24.–25.6.1950.

Národního souručenství a Kuratoria pro výchovu mládeže. Krajské předsednictvo se proto usneslo na jeho vyloučení ze strany.³⁸

Zjištěná fakta ohledně „diktátorství“ se nyní pokusme shrnout. Disciplinární případy funkcionářů a pracovníků aparátu KSČ v Karlových Varech a v Olomouci částečně odrážely skutečný stav, který nedlouho po převzetí moci ve státě panoval v regionálních organizacích strany: patřila k němu disciplinární provinění, zneužívání stranických funkcí nebo vnitrostranické spory. Hlavním výsledkem uvedených dvou případů byla propagandistická kampaň zacílená na stranickou veřejnost. Jak už bylo zvykem v KSČ od dob první republiky, odvolaní funkcionáři byli veřejně pohaněni v nejvyšší možné míře. Antonín Tannenbaum byl „odhalen“ jako agent imperialismu, Josef Stavinoha jako nacistický konfident. Propagandistická kampaň zaměřená proti „diktátorství“ měla na činnost strany hluboký dopad. Lokální aktéři si slova „diktátor“ či „diktátorství“ velmi rychle zařadili do svého slovníku a aktivně s nimi pracovali. Intenzivnější kádrové prověřování způsobilo, že někteří funkcionáři museli vzhledem ke svým „škraloupům“ z minulosti opustit svá místa. Jak však bylo uvedeno, „protidiktátorská“ kampaň znamenala spíše než uklidnění situace její eskalaci. Lokální aktéři velmi rychle začali s termínem „diktátor“ opeřovat a i díky tomu se banální stranický spor mohl dostat na novou úroveň. Žádný z výše zmíněných „diktátorských“ případů ještě nepřerostl hranice svého regionu a nezpůsobil rozsáhlou stranickou čistku. To změnil až případ krajského vedoucího tajemníka KSČ v Brně Otto Šlinga, který se od „diktátorství“ posunul o stupeň výše.

„Odhalení“ Otto Šlinga

Výměna sovětských poradců, změna ve vedení Státní bezpečnosti a vytvoření samostatného ministerstva národní bezpečnosti na jaře 1950 předznamenaly obnovenou snahu bezpečnostních složek o nalezení „zrádců“ i mezi vrcholnými představiteli komunistického režimu. Brněnská krajská organizace KSČ se právě v polovině roku 1950 dostala do hluboké vnitřní krize. Mezi krajským vedením v čele s Otto Šlingem na jedné straně a představiteli některých okresů a velkých závodů na straně druhé panovaly hluboké rozpory.³⁹ Do celé záležitosti se navíc vložila Komise stranické kontroly, která se postavila na stranu Šlingových kritiků. Ještě v červenci 1950 ústřední vedení KSČ podpořilo brněnského krajského tajemníka, celá záležitost však zásluhou Komise stranické kontroly pokračovala dalším stranickým šetřením. Šlingův případ na svém počátku vycházel z reálné situace, tedy ze skutečných vnitrostranických sporů. Právě do nich však významně vstoupila

38 NA, f. 1261/2/5, sv. 29, arch. j. 207, s. 247 n., záznam ze schůze předsednictva KV KSČ v Českých Budějovicích 22.12.1950. Překvapivě se Stieblerův případ dostal na jednání předsednictva znovu v červnu 1951. Jeho hříchy se rozšířily o obvinění, že byl také trockistou, načež byl ze strany vyloučen podruhé. (SOA Třeboň, f. KSČ-JKV České Budějovice, sv. 71, s. 377–384, záznam ze schůze předsednictva KV KSČ v Českých Budějovicích 21.6.1951.)

39 Viz KAŠKA, V.: *Neukáznění a neangažovaní*, s. 165.

aktuální „protidiktátorská“ kampaň, když někteří místní funkcionáři neváhali kritizovat Šlinga přesně v jejích intencích jako „diktátora“. Poté byla na jeho případ aplikována Stalinova teze o „zostřování třídního boje“, k němuž patří odhalování skrytých zrádců a spiklenců uvnitř komunistické strany. Bez ohledu na výsledek politického sporu, ve kterém ostatně dokázal Šling veškerá obvinění vůči sobě vyvrátit, padlo mezi tvůrci monstrprocesu rozhodnutí, že hledaným „československým Rajkem“ je právě Otto Šling. Sedmého října 1950 byl zatčen.

Tak jako disciplinární případy v Karlových Varech a v Olomouci, dostal se i „brněnský případ“ na pořad jednání všech stranických organizací. Generální tajemník Rudolf Slánský v dopise všechny straníky už potřetí nabádal, aby prozkoumali, zda v jejich organizacích nedochází k používání nesprávných metod stranické práce,⁴⁰ první zástupce vedoucího tajemníka KV KSČ v Českých Budějovicích Ivan Halada připomínal zásady bdělosti a ostražitosti, kritiky a sebekritiky a jako nezpochybnitelný kompas pro všechny případy citoval „geniální slova velkého Stalina“.⁴¹ Aniž si to však běžní straníci uvědomovali, byly si tyto případy podobné pouze svou formou. Zatímco „Karlový Vary“ a „Olomouc“ zůstaly omezeny na rovinu regionálního „diktátorství“, stalo se naopak zatčení Otto Šlinga základem pro rozsáhlou represi v celé komunistické straně.

Během projednávání „brněnského případu“ se stranické organizace opět snažily správně se poučit. Na jednání předsednictva Krajského výboru KSČ v Českých Budějovicích v prosinci 1950 zazněla kritika práce zdejšího krajského aparátu. Bylo zdůrazňováno, že vedoucím politickým orgánem v kraji musí být předsednictvo krajského výboru, následované aktivitou základních organizací. Činnost stranického aparátu měla spočívat pouze v zajišťování usnesení volených orgánů, tedy v jejich přenášení do základních organizací. V žádném případě neměl mít stranický aparát právo zadávat úkoly podřízeným stranickým složkám, měl jen vyžadovat a kontrolovat plnění usnesení volených orgánů. Zatímco údajná Šlingova nepřátelská činnost mimo jiné spočívala v tom, že dosazoval do funkcí bývalé „kapitalistické a velkoagrární živly“ pod záminkou jejich odbornosti,⁴² správná kádrová politika se měla „orientovat na kádry mající původ v dělnické třídě, neboť tyto kádry jsou nejvíce odolné kolísání při stále se zostřujícím třídním boji“.⁴³ Příмым důsledkem Šlingova případu pro činnost strany v Československém kraji byl odchod dosavadního vedoucího tajemníka Josefa Palečka, který byl jako spolehlivý „kádr“ vyslán právě do Brna na místo zatčeného Šlinga. Dočasně byl vedením Krajského výboru KSČ v Českých

40 NA, f. 1261/2/5, sv. 29, arch. j. 205, s. 191, záznam ze schůze předsednictva KV KSČ v Českých Budějovicích 24.11.1950.

41 SOA Třeboň, f. KSČ-JKV České Budějovice, sv. 15, s. 855 n., referát prvního zástupce vedoucího tajemníka KV KSČ Ivana Halady na schůzi KV KSČ v Českých Budějovicích 9.12.1950.

42 NA, f. 1261/2/5, sv. 31, arch. j. 212, s. 213–220, Zpráva z instruktáže kraje České Budějovice 1.–5.12.1950.

43 SOA Třeboň, f. KSČ-JKV České Budějovice, sv. 15, s. 855 n., záznam ze schůze KV KSČ v Českých Budějovicích 9.12.1950.

Budějovicích pověřen zástupce vedoucího tajemníka Ivan Halada,⁴⁴ v lednu 1951 byl pak do této funkce jmenován instruktor Ústředního výboru KSČ Stanislav Vlček.⁴⁵

V podobném duchu jako v Českých Budějovicích byl „brněnský případ“ diskutován i v Ostravě. Členové zdejšího krajského předsednictva strany považovali Šlinga (stejně jako před několika měsíci Stavinohu) automaticky za vinného a shodli se na jeho špatném osobním charakteru. Vedoucí krajský tajemník Vítězslav Fuchs ani jeho zástupce Rudolf Peschel se nezdřáhali mluvit o své dlouholeté známosti se Šlingem. Peschel, který se s ním znal od roku 1935, s despektem prohlašoval, že byl „synem kapitalisty, věčný student, který působil i v mládeži. Uměl dobře organizovat peníze. Dostali jsme se s ním několikrát do rozporů. Nechápal plně politický význam Svazu mladých.“⁴⁶ Když viděl, že jeho pozice je otřesena, začal organizovat lazaret do Španělska, nebyl však doporučován, jak se do Španělska dostal, nevím. Jeho chování ve Španělsku, jak jsem se o něm dozvěděl od soudruhů, kteří s ním ve Španělsku byli, však nebylo zrovna nejlepší. Setkal jsem se s ním znovu v roce 1938. Měl vždy levé úchylinky.“ Fuchs při projednávání případu uvedl, že se osobně poznal se Šlingem při organizování dobrovolníků do španělské občanské války a poté že se setkali za války v Anglii.⁴⁷

Zatímco se regionální funkcionáři KSČ na různých poradách a jednáních snažili správně porozumět „odhalení“ Otto Šlinga a vyvodit z případu patřičné závěry, značně pokročilo jeho vyšetřování bezpečnostními orgány. Od svého zatčení v říjnu 1950 byl Šling podroben brutálním výslechům. Přes počáteční odpor ho nakonec vyšetřovatelé zlomili a na základě jeho „doznání“ začali konstruovat protistátní

Otto Šling (1912–1952), v letech 1945 až 1950 vedoucí tajemník Krajského výboru KSČ v Brně a první velká oběť stalinských procesů z řad komunistických funkcionářů (repro www.tyden.cz)

44 NA, f. 1261/2/5, sv. 28, arch. j. 197, s. 5, záznam z mimořádné schůze předsednictva KV KSČ v Českých Budějovicích 9.10.1950.

45 Stanislav Vlček se narodil v roce 1912 a původním povoláním byl truhlář. Členem KSČ byl od roku 1945, kdy také začal pracovat ve stranickém aparátu. V letech 1948–1949 absolvoval půlroční Ústřední politickou školu. (*Tamtéž*, sv. 30, arch. j. 208, s. 69 n., záznam ze schůze předsednictva KV KSČ v Českých Budějovicích 19.1.1951; *tamtéž*, f. 1261/2/1 (Oddělení stranických orgánů, I. oddělení 1951–1961; původní označení fondu AÚV KSČ 05/1), sv. 13, arch. j. 228, s. 13 n.)

46 Svaz mladých byl prokomunistická mládežnická organizace založená v roce 1936.

47 *Tamtéž*, f. 1261/2/5, sv. 72, arch. j. 398, s. 8–10, záznam ze schůze předsednictva KV KSČ v Ostravě 23.10.1950.

spiklenecké centrum uvnitř komunistické strany. Soustředili se přitom na vybrané kategorie potenciálních zrádců, především na španělské interbrigadisty, západní odbojáře a osoby židovského původu. Postupně tak byli na základě vynucených doznání a domněnek vyšetřovatelů „odhalováni“ Šlingovi spolupachatelé. V rámci stranického aparátu se jednalo nejprve o tajemnici ÚV KSČ Marii Švermovou, která byla v prosinci 1950 odeslána na nucenou „dovolenou“. Až do zasedání pléna Ústředního výboru KSČ v únoru 1951 byla držena v internaci a vyšetřována stranickou komisí ve složení Václav Kopecký, Gustav Bareš a Bruno Köhler. Na jednání pléna byla Marie Švermová veřejně odsouzena jako straně nepřátelský element a bezprostředně po zasedání zatčena.

Vzápětí následovali funkcionáři KSČ z jednotlivých krajů. Jako první přišel na řadu krajský vedoucí tajemník v Ústí nad Labem Mikuláš Landa, jehož sesazení v listopadu a prosinci 1950 proběhlo za přímého řízení pracovníků ústředního výboru strany Josefa Koliáše, Jiřího Hendrycha a Květoslava Innemanna.⁴⁸ Nejrozsáhlejší vlna zatýkání se odehrála v lednu a únoru 1951, kdy bylo takto postiženo více než padesát osob z řad stranického aparátu, Státní bezpečnosti a státních úřadů. Z krajských vedoucích tajemníků KSČ byli vedle Mikuláše Landy zatčeni Hanuš Lomský z Plzně, Vítězslav Fuchs z Ostravy a Ervín Polák z Bratislavy. Hlavní důvody, či spíše záminky pro jejich zatčení byly u všech společné: osobní známost s Otto Šlingem, působení v zahraničním odboji na Západě a židovský původ. Kromě toho byli zatčeni také někteří nejbližší spolupracovníci postižených krajských tajemníků. V Brně to byla Růžena Dubová,⁴⁹ Josef Životský, Jaroslav Kvis nebo František Tomšík,⁵⁰ v Ostravě byl zatčen zástupce vedoucího tajemníka Rudolf Peschel.

Zatčení Vítězslava Fuchse a Rudolfa Peschela

Zatčení krajského vedoucího tajemníka Vítězslava Fuchse a posléze i jeho zástupce Rudolfa Peschela vyvolalo přímo v Ostravě velké překvapení. Nejdříve byl do Prahy pozván Vítězslav Fuchs, dne 8. února 1951 pak i Rudolf Peschel. Na mimořádném jednání předsednictva Krajského výboru KSČ v Ostravě následujícího dne další zástupce krajského vedoucího tajemníka Leopold Kovalčík sdělil, že se zúčastnil jednání s Rudolfem Slánským v ústředním sekretariátu KSČ v Praze. Fuchs a Peschel zůstali prozatím v Praze, aby zde vysvětlili „určité věci“, a do té doby byl Kovalčík

48 Viz HRADECKÝ, Tomáš: Hodnocení činnosti krajského tajemníka KSČ Mikuláše Landy pohledem regionálních politických složek z doby před procesem. In: HORÁK, Pavel – HRADECKÝ, Tomáš a kol.: *České, slovenské a československé dějiny*, sv. 8. Hradec Králové, Ořtis 2013, s. 343–354.

49 Růžena Dubová byla do dubna 1950 vedoucí organizačně-instruktorského oddělení KV KSČ Brno, posléze povýšila do aparátu ÚV KSČ.

50 Blíže viz KAPLAN, Karel: *StB o sobě: Výpověď vyšetřovatele Bohumila Doubka*. Praha, Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu Policie ČR 2002, s. 79 a 276.

pověřen vedením ostravské krajské stranické organizace.⁵¹ Toto jeho sdělení způsobilo mezi členy předsednictva rozpaky. Marie Matějková se domnívala, že nelze zaujmout žádné stanovisko, protože nikdo nic neví. Předseda Krajského národního výboru v Ostravě Arnošt Matýsek namítal, že předsednictvo má povinnost zaujmout stanovisko, že opatření ústředního výboru je jistě správné a členové mu musejí být dále nápomocni. Další strohá vyjádření členů předsednictva narušil až přítomný krajský vedoucí tajemník Československého svazu mládeže Drahomír Kolder. Ten na rozdíl od ostatních projevil politickou prozíravost, když Fuchse a Peschela jednoznačně zkriticizoval. Dal jejich politickou činnost do přímé souvislosti se Šlingem a zmínil se také o tom, kterak se Šling a Fuchs objímali na jistém banketu. V Peschelovi Kolder původně viděl svůj vzor, ale nyní ho označil za diktátora. Své vystoupení uzavřel slovy: „Jsem tomu rád, že se toto stalo, protože se [Fuchs a Peschel] k nám jistě již nevrátí, a já věřím, že sem přijdou dělnické kádry a bude to zde docela jiné.“⁵²

Vítězslav Fuchs (1915–1994), v letech 1946 až 1951 vedoucí tajemník Krajského výboru KSČ v Ostravě. V roce 1954 byl odsouzen na patnáct let odnětí svobody, v roce 1956 byl podmíněčně propuštěn (foto osobní archiv Tomáše Hemzy)

Podrobnější vysvětlení celého případu tak až 12. února poskytl na zasedání rozšířeného předsednictva ostravského krajského výboru pracovník Ústředního výboru KSČ Květoslav Innemann. Podle jeho slov byli Fuchs a Peschel pozváni ke kádrovému pohovoru do Prahy, aby zde osvětlili své vztahy k Otto Šlingovi. Postupně ale údajně vyšlo najevo, že oba dva byli jeho spolupachatelé. Nic dalšího Innemann prý sdělit nemohl, jelikož více sám nevěděl a vyšetřování stále probíhalo. Potvrdil také, že prozatímne krajskou organizaci strany povede dosavadní zástupce vedoucího tajemníka Leopold Kovalčík, přičemž Innemann a další instruktor ústředního výboru Šraier zůstanou v Ostravě, aby mu byli nápomocni.⁵³ Květoslav Innemann nakonec nezůstal v kraji jen jako dočasná výpomoc, ale byl zde ustaven novým vedoucím tajemníkem.

I toto Innemannovo stručné sdělení stačilo, aby dosud váhající místní funkcionáři vše pochopili. Předseda Krajského výboru KSČ v Ostravě a zároveň Jednotného národního výboru⁵⁴ v Ostravě Josef Kotas se jako první diskutující jasně vyjádřil,

51 NA, f. 1261/2/5, sv. 72, arch. j. 399, s. 110–124, záznam z mimořádné schůze předsednictva KV KSČ v Ostravě 9.2.1951.

52 *Tamtéž*, s. 113 n.

53 *Tamtéž*, s. 125 n., záznam ze schůze předsednictva KV KSČ v Ostravě 12.2.1951.

54 V krajských městech s výjimkou Prahy, Brna a Bratislavy byly v letech 1949–1954 sloučeny městské národní výbory a okresní národní výbory do jednotných národních výborů.

že Fuchs a Peschel stáli ve službách třídního nepřítele.⁵⁵ V podobném duchu posléze i ostatní řečníci odsuzovali veškerou dosavadní Fuchsovu a Peschelovu práci jako záměrnou škůdcovskou činnost. Například Hynek Kožušník tímto způsobem zdůvodnil svůj odchod ze stranického aparátu, když se podle něj Fuchs a Peschel záměrně obklopovali špatnými lidmi.⁵⁶ Také podle názoru Leopolda Fajkuse musely z vedoucích stranických míst v kraji odejít poctivé dělnické kádry stejně jako všichni, kteří si dovolili Fuchse a Peschela kritizovat. Zkušený stranický funkcionář Josef Ploskonka sebekriticky přiznával, že spoluvina padá na všechny členy předsednictva, protože nebyli dostatečně bdělí a ostražití.⁵⁷

Drahomír Kolder se nezastavil pouze u kritiky Fuchse a Peschela, ale zcela otevřeně se pustil i do dalších vysoce postavených funkcionářů, když konkrétně kritizoval vedoucího tajemníka Okresního výboru KSČ Vítkovických železáren Oldřicha Stáňu, vedoucího oddělení průmyslu krajského stranického aparátu Jana Jonáše, předsedu Krajského národního výboru v Ostravě Arnošta Matýska i Leopolda Kovalčíka.⁵⁸ Také další mladý stranický funkcionář Oldřich Černík, v té době ve funkci vedoucího tajemníka Okresního výboru KSČ v Opavě (známý pak jako předseda vlády v době pražského jara), vyjádřil přesvědčení, že je nutné prozkoumat vinu nejen Fuchse a Peschela, ale také dalších členů krajského předsednictva.⁵⁹ Jednání rozšířeného předsednictva nakonec trvalo přes třináct hodin a vystoupilo na něm skoro padesát diskutujících. Konkrétní usnesení, které by se vyjadřovalo k práci dalších stranických funkcionářů a pracovníků, ale přijato nebylo.

Stranická čistka v Ostravě

Zásadní pro průběh vnitrostranické čistky bylo až zasedání pléna Krajského výboru KSČ v Ostravě, které se konalo ve dnech 1., 2. a 5. března 1951 pod vedením Květoslava Innemanna a zástupce generálního tajemníka ÚV KSČ Josefa Franka. Úvodní slovo měl na jednání Josef Frank a ve svém projevu přítomným „odhalil“ celou protistranickou zrádcovskou skupinu Šlinga, Švermové a Clementise, jejímiž členy byli prý na Ostravsku Vítězslav Fuchs a Rudolf Peschel. Žádné jiné ostravské funkcionáře nebo politické pracovníky však Frank nekritizoval, naopak vyzýval k plnění budovatelských úkolů, do kterých se mělo celé Ostravsko nadšeně pustit.⁶⁰ Už první diskutující František Hajda, dlouholetý předválečný člen strany,

⁵⁵ *Tamtéž*, s. 126.

⁵⁶ *Tamtéž*, s. 132.

⁵⁷ *Tamtéž*, s. 135.

⁵⁸ *Tamtéž*, s. 142 n.

⁵⁹ *Tamtéž*, s. 128. Také v Okresní organizaci KSČ v Opavě se Černík aktivně podílel na vnitrostranické čistce, když na schůzi pléna OV KSČ 4. března 1951 vyzýval k likvidaci „straně nepřátelských živlů“ (viz PLAČEK, Radim: *Oldřich Černík a jeho politická činnost v Ostravském kraji do roku 1956*. Opava, Ústav historických věd, Slezská univerzita v Opavě 2009, s. 50 n.).

⁶⁰ *ZA Opava*, f. KV KSČ Ostrava, k. 35, inv. č. 29, sign. Z-43, s. 177–196, záznam ze schůze pléna KV KSČ v Ostravě ve dnech 1., 2. a 5.3.1951.

však vyrukoval s mimořádně ostrým projevem. Zcela otevřeně prohlásil, že vinni jsou nejen Fuchs a Peschel, ale celá vládnoucí „klika“, tedy především členové krajského předsednictva, kteří zrádcům pomáhali potlačovat kritiku zdola. Napadl šéfredaktora krajských stranických novin *Nová svoboda* Jana Neulse, že Fuchsovi podlézavým způsobem přitakával, a v závěru vybídl krajské předsednictvo, aby se k celé záležitosti vyjádřilo.

Stanovisko předsednictva k případu přednesl předseda Krajského výboru KSČ v Ostravě Josef Kotas. Obsah jeho projevu byl do značné míry očekávatelný, tedy plný sebekritických frází o nedodržování zásad kolektivního vedení, nedostatečné bdělosti a ostražitosti a špatné práci s členskou základnou. To vše podle Kotase ve svém důsledku umožnilo Fuchsovi s Peschelem provádět jejich škůdcovskou činnost. Předsednictvo navrhlo plénu oba „zrádce“ vyloučit ze strany a na jejich uvolněná místa v předsednictvu zvolit dva nové členy. Vzhledem ke kritice zdola, která se měla stále častěji ozývat, dále navrhlo, aby byli posláni na dovolenou zástupce krajského vedoucího tajemníka Jan Sorek, tajemník předsednictva Karel Tichopád, pracovník krajského aparátu Bohumil Vybíral a vedoucí tajemník Okresního výboru KSČ v Karvině Jan Špuk. Jejich „případy“ měly podle názoru předsednictva vyšetřit speciální komise, ve kterých by zasedli i dělníci ze závodů. Kromě toho mělo být krajské kádrové oddělení pověřeno prošetřením kádrových materiálů všech pracovníků krajského a okresních aparátů strany na Ostravsku i všech členů krajského stranického výboru.⁶¹ Zejména z obvinění čtyř konkrétních osob je dobře patrná snaha členů předsednictva předhodit stranickému plénu obětní beránky a uchránit tak sebe samotné.

Následující obsáhlá diskuse se však nevyvíjela podle představ předsednictva. Po Kotasovi vystoupil Oldřich Černík, který nepřijal sdělení předsednictva jako správné. Stejně tak řada dalších diskutujících podrobila kritice jak celé předsednictvo, tak i jednotlivé jeho členy a další funkcionáře. Není nutné podrobně rozebírat každý diskusní příspěvek, zasedání ostatně trvalo celé tři dny. Lze shrnout, že vystoupení jednotlivých řečníků na zasedání odrážela tři hlavní témata.

Zprvce byli Fuchs a Peschel podrobeni zdrcující kritice, často osobně zahrocené, někteří řečníci jim vůbec upírali dobré lidské vlastnosti. Za všechny nechjme promluvit předválečného člena KSČ Josefa Lampu: „Před válkou sloužila u rodiny Fuchsovy prostá chudá žena z vesnice z Bludovic. Fuchsova rodina musela rychle utéct před nacisty a musela všechno nechat doma. Služka stačila odnést cenné věci, takové drobnosti střbrné, všechno ostatní zabrali Němci. Tato měla všechno schované po celou válku a po válce mu to všechno vrátila. A dr. Fuchs podal na ně žalobu, že mu nedala všechno, co vzala. To věděli na sekretariátě. To stačí k dokreslení jeho charakteru.“⁶² Všeobecně byl Fuchs označován za zbohatlíka z buržoazních poměrů, celá jeho rodina údajně vykořisťovala obyčejné pracující.⁶³

61 *Tamtéž*, s. 173–176.

62 *Tamtéž*, s. 121.

63 Sám Fuchs uváděl ve svých životopisech, že jeho otec měl malý obchod se smíšeným zbožím, za hospodářské krize však zkrachoval, poté přežíval z úspor a díky podpoře svých bratrů.

Zadruhé se diskutující věnovali kádrové politice. Zejména z vystoupení některých předválečných straníků byl dobře patrný jejich pocit ukřivdnosti: zatímco oni v období první republiky a nacistické perzekuce bojovali za stranu, po válce při obsazování funkcí byli preferováni mladí straníci. Údajně za to mohli opět především Fuchs a Peschel, kteří dosazováním mladých a nezkušených lidí upevňovali vlastní moc. To se nyní mělo změnit, předváleční komunisté byli přesvědčeni, že nastala jejich chvíle. Mnozí diskutující se také domnívali, že Fuchs a Peschel do funkcí cíleně dosazovali další zrádce. Nyní se ptali, kolik jich ještě zůstalo neodhaleno, a požadovali, aby byli důsledně prověřeni všichni funkcionáři a političtí pracovníci strany v Ostravském kraji. Poslanec Národního shromáždění Jan Buchvaldek odmítl, aby prověrku funkcionářů a pracovníků stranického aparátu provedlo krajské předsednictvo. Naopak, i jeho členové měli být podle jeho názoru prošetřeni: „Myslím, že musíme jít trochu hlouběji, a to znamená, aby členy [předsednictva] i ostatní prověřil někdo jiný, který není spjat s naší problematikou. Je třeba dát přednost našim havířům a našim kovákům, aby zkontrolovali naši práci.“⁶⁴

Zatřetí ve většině vystoupení zaznívala vzájemná kritika a obviňování, zejména v nich ožívaly minulé spory a křivdy. Například Svatopluk Raška musel za Fuchsova vedení odejít z funkce šéfredaktora krajských stranických novin *Nová svoboda*. Nyní varoval před tím, aby si někteří lidé nechtěli vyřizovat staré účty s nadějí, že se dostanou na vedoucí místa. Sám ale žádal, aby byl prozkoumán stav v redakci *Nové svobody*, nakolik sloužila Fuchsovi.⁶⁵

Závěrečné usnesení tří denního zasedání nenavrhovalo krajské předsednictvo strany, ale speciálně ustavená komise v čele s vedoucím krajského kádrového oddělení Josefem Lampou. Plénium Krajského výboru KSČ v Ostravě nakonec schválilo, že Vítězslav Fuchs a Rudolf Peschel byli zbaveni funkcí a vyloučeni z KSČ, z předsednictva krajského výboru bylo odvoláno šest dalších členů, Jan Sorek a Leopold Kovalčík byli zbaveni funkcí zástupců krajského vedoucího tajemníka a Jan Neuls byl odvolán z pozice šéfredaktora deníku *Nová svoboda*. Dále bylo rozhodnuto, že Jan Neuls, Jan Sorek a pracovníci stranického aparátu Jan Jonáš, Karel Tichopád a Bohumil Vybíral budou přeloženi na práci do závodu, aby si tak upevnili „třídní charakter a znovu získali otřesenou důvěru dělníků“.⁶⁶ Pro následující průběh stranické čistky na severní Moravě bylo zásadní, že plénium krajského výboru také schválilo vytvoření dělnických vyšetřovacích komisí.⁶⁷

Na jednání předsednictva Krajského výboru KSČ v Ostravě 12. března 1951 bylo potvrzeno usnesení pléna o odvolání některých pracovníků krajského aparátu.

Vítězslav Fuchs musel během studií práv pracovat jako dělník ve výrobě, také si přivydělával prodejem barev, laků a chemických materiálů. (NA, f. Komise pro šetření politických procesů II-K II., sv. 64, arch. j. 1080, s. 23, vlastní životopis Vítězslava Fuchse z 2.12.1949; *tamtéž*, s. 2–4, dotazník Kádrového oddělení ÚV KSČ.)

64 ZA Opava, f. KV KSČ Ostrava, k. 35, inv. č. 29, sign. Z-43, s. 177–196, záznam ze schůze pléna KV KSČ v Ostravě ve dnech 1., 2. a 5.3.1951, s. 46.

65 *Tamtéž*, s. 14.

66 *Tamtéž*, s. 159 n.

67 *Tamtéž*, s. 170.

Další dva funkcionáři, konkrétně odvolaný zástupce krajského vedoucího tajemníka Leopold Kovalčík a pracovník krajského sekretariátu Antonín Šindelek, byli posláni pracovat do závodů. Ze své funkce byl odvolán i vedoucí tajemník Okresního výboru KSČ Vítkovických železáren Oldřich Stáňa.⁶⁸ Během následujících jednání předsednictva i pléna krajského výboru strany byly předkládány další výsledky „stranického vyšetřování“ a postupně byli odvoláváni další funkcionáři a pracovníci aparátu. Svých funkcí tak byli zbaveni kádrový referent Městského výboru KSČ v Ostravě Leopold Březina,⁶⁹ poslanec Národního shromáždění a člen ostravského krajského předsednictva strany Alois Skotnica⁷⁰ nebo předseda Okresního národního výboru v Bílovci Ervín Humplík.⁷¹ Člen krajského předsednictva strany a pracovník Krajského národního výboru v Ostravě František Cimmer a tajemník organizačně-instruktorského oddělení Krajského výboru KSČ v Ostravě Bohumil Vybíral nejenže přišli o funkce, ale navíc byli vyloučeni ze strany.⁷²

V Ostravě tak byla během dvou měsíců čistky, března a dubna 1951, odvolána mimo jiné většina vedoucích krajských stranických funkcionářů a všichni vedoucí pracovníci krajského stranického aparátu.⁷³ Sesazený krajský vedoucí tajemník Vítězslav Fuchs a jeho zástupce Rudolf Peschel se po svém zatčení nevyhnuli politickému procesu. Fuchs byl v lednu 1954

Rudolf Peschel, vl. jm. Karl Thiel (1913–1967), do roku 1951 zástupce vedoucího tajemníka a vedoucí kádrového oddělení Krajského výboru KSČ v Ostravě. V roce 1954 byl odsouzen na šest roků odnětí svobody, které opravdu strávil ve vězení (repro Zdeněk Kuchta: Významní rodáci a osobnosti Bíloveck. Bílovec, Město Bílovec 2009)

68 *Tamtéž*, k. 121, inv. č. 54, sign. P-246, záznam ze schůze předsednictva KV KSČ v Ostravě 12.3.1951; NA, f. 1261/2/5, sv. 73, arch. j. 403, s. 69, záznam ze schůze předsednictva KV KSČ v Ostravě 25.9.1951.

69 ZA Opava, f. KV KSČ Ostrava, k. 121, inv. č. 54, sign. P-251, záznam ze schůze předsednictva KV KSČ v Ostravě 9.4.1951.

70 NA, f. 1261/2/5, sv. 72, arch. j. 400, s. 77, záznam ze schůze předsednictva KV KSČ v Ostravě 16.4.1951.

71 Humplík v jednom dopise během okupace údajně užil pozdrav „Heil Hitler“ (ZA Opava, f. KV KSČ Ostrava, k. 36, inv. č. 29, sign. Z-45, záznam ze schůze KV KSČ v Ostravě 21.–22.4.1951).

72 *Tamtéž*, k. 122, inv. č. 54, sign. P-257, záznam ze schůze předsednictva KV KSČ v Ostravě 11.5.1951; *tamtéž*, k. 36, inv. č. 29, sign. Z-46, záznam ze schůze KV KSČ v Ostravě 19.–20.5.1951.

73 V případě sekretáře krajského vedoucího tajemníka Vladimíra Pavlouška není jasné, kam z aparátu odešel, pouze jedna rukopisná poznámka informuje o jeho odchodu (NA, f. 1261/2/5, sv. 69, arch. j. 384, s. 72, Seznam politických sil krajského sekretariátu, 30.12.1950).

odsouzen spolu s tajemnicí Ústředního výboru KSČ Marií Švermovou a dalšími krajskými tajemníky strany na patnáct let vězení. Dva roky byla také vězněna jeho manželka. V roce 1955 byl původní trest zrušen a Vítězslav Fuchs byl Nejvyšším soudem ČSR odsouzen na deset let vězení. Následujícího roku byl však podmíněčně propuštěn a poté pracoval jako konstrukční zámečnický v Teplických strojírnách. Stranicky a soudně byl rehabilitován v roce 1963. Po rehabilitaci se stal znovu členem KSČ, působil na Vysoké škole ekonomické v Praze a na ministerstvu těžkého průmyslu. Ovšem v rámci „normalizačních“ čistek v roce 1970 byl z KSČ vyškrtnut, posléze odešel do starobního důchodu a přivydělával si jako učitel němčiny a angličtiny.⁷⁴ Zemřel v roce 1995. Rudolf Peschel byl v roce 1954 odsouzen na šest let vězení, v roce 1963 byl rovněž soudně i stranicky rehabilitován. Zemřel roku 1967, v následujícím roce mu byl *in memoriam* udělen Řád práce.⁷⁵

Lokální dimenzi stranické čistky v Ostravě je možné dobře ilustrovat na případu Leopolda Kovalčíka. Narodil se v roce 1921, v květnu 1945 vstoupil do KSČ a v říjnu 1948 se stal profesionálním stranickým pracovníkem.⁷⁶ Zaznamenal strmý kariérní vzestup, už v květnu 1949 se stal členem krajského předsednictva a v září 1949 zástupcem vedoucího tajemníka Krajského výboru KSČ v Ostravě.⁷⁷ Během stranické prověrky v červenci 1950 byl chválen jako mladý nadějný funkcionář, který se plně osvědčil ve své práci pro stranu.⁷⁸ Na počátku února 1951 se po zatčení Fuchse a Peschela dokonce stal prozatímním vedoucím krajské stranické organizace v Ostravě. Velmi brzy nastalou situaci také „správně“ pochopil a důrazně se od svých bývalých šéfů distancoval: „Můj poměr k Fuchsovi byl takový, že jsem věřil, že je poctivý stranický funkcionář. Stejný názor jsem měl o Peschelovi a z toho jsem za všech okolností vycházel. (...) Má důvěra ve Fuchse vyplývala z nezkoušenosti, protože jsem dosud neměl možnost poznat metody třídního nepřítele ve straně. (...) Můj poměr k Fuchsovi byl poměrem slepého pomocníka, který za každou cenu chtěl, aby vše šlo dobře, a neuvědomil si, že to nemusí jít dobře, když to někdo nechce.“⁷⁹ Během stranického vyšetřování pak Kovalčík neváhal Vítězslava Fuchse obvinít z toho, že byl ve spojení s olomouckým krajským vedoucím tajemníkem Josefem Stavínohou, o jeho otci tvrdil, že se choval ke svým zaměstnancům jako asociál, a nakonec i Fuchsův bratr byl podle Kovalčíka bezcharakterní intrikán.⁸⁰

74 NA, f. Komise pro šetření politických procesů II-K I., sv. 18, arch. j. 238, Záznám z pohovoru s Vítězslavem Fuchsem ze dne 23. února 1963; ABS, f. Svazky kontrarozvědného rozpracování – Centrála, arch. č. KR-702597 MV, Závěrečná zpráva spisu prověřované osoby akce LIŠKA ze dne 19. srpna 1981.

75 KOKOŠKOVÁ, Z.: *Osudy zapomenutých hrdinů*, s. 64–69 (viz pozn. 15); KUCHTA, Z.: *Významní rodáci a osobnosti Bílovecka*, s. 68–70 (viz pozn. 15).

76 NA, f. 1261/2/5, sv. 69, arch. j. 384, s. 97.

77 ZA Opava, f. KV KSČ Ostrava, k. 34, inv. č. 29, sign. Z-23, záznam ze schůze pléna KV KSČ v Ostravě 8.5.1949; *tamtéž*, k. 111, inv. č. 54, sign. P-154.

78 *Tamtéž*, k. 35, inv. č. 29, sign. Z-35, s. 5.

79 NA, f. 1261/2/5, sv. 72, arch. j. 399, záznam z mimořádné schůze předsednictva KV KSČ v Ostravě 27.2.1951, s. 227 n.

80 *Tamtéž*, f. Komise pro šetření politických procesů II-K II., sv. 64, arch. j. 1082, s. 7, Výpisy z jednotlivých spisů k obvinění Fuchse.

I přes tuto svou snahu byl Kovalčík na zasedání rozšířeného pléna Krajského výboru KSČ v Ostravě na počátku března 1951 jako jeden z vedoucích funkcionářů podroben kritice a odvolán ze stranických funkcí. Dvanáctého března se pak předsednictvo usneslo, aby byl pracovně zařazen do výroby, konkrétně do strojíren Vítkovických železáren.⁸¹ Poté byl „vyšetřován“ dělnickou komisí a řada spolustraníků ho neváhala obvinít z vážných přečinů. Například podle Josefa Muroně mělo ostravské stranické vedení k dispozici chatu pod horami, kam Vítězslav Fuchs i Leopold Kovalčík jezdili a kde si žili na účet stranické pokladny.⁸² Bývalý pracovník krajského stranického sekretariátu Antonín Januš označil Kovalčíka za zcela neschopného a obvinil jej, že za jeho působení ve vedoucích funkcích byly zahlazeny desítky případů závažných sabotáží a machinací. Neopomenul přitom dodat, že Kovalčík měl dobrý poměr ke Šlingovi a ústeckému krajskému vedoucímu tajemníkovi Mikuláši Landovi.⁸³ Podle bývalého zástupce vedoucího krajského kádrového oddělení Bronislava Macury měl Kovalčík i další vedoucí pracovníci krajského stranického aparátu milostné pletky se soudružkami, které zde byly také zaměstnané.⁸⁴

Rozhodující slovo v Kovalčíkově případu vyneslo krajské stranické předsednictvo, které ho projednalo v květnu 1951. Drahomír Kolder mu zde vyčítal nedostatek sebekritiky a neochotu ke spolupráci s dělnickou vyšetřovací komisí. Kromě toho Kovalčíka obvinil, že spolu s ostatními bývalými vedoucími funkcionáři na Ostravsku patřil do „pivní společnosti“.⁸⁵ V souladu se závěrem dělnické vyšetřovací komise pak předsednictvo potvrdilo odvolání Leopolda Kovalčíka z politických funkcí. Z hlediska jeho budoucí stranické kariéry bylo pro něj velkým štěstím, že na rozdíl od jiných funkcionářů nebyl z KSČ vyloučen. Za několik let se mu i díky tomu povedl návrat do nejvyšších politických pater.⁸⁶

81 ZA Opava, f. KV KSČ Ostrava, k. 121, inv. č. 54, sign. P-246, záznam ze schůze předsednictva KV KSČ v Ostravě 12.3.1951.

82 NA, f. ÚV KSČ, Komise pro šetření politických procesů II-K II., sv. 65, arch. j. 1086A, s. 1, Vyjádření různých osob k činnosti Fuchse a Peschela.

83 Tamtéž, s. 23–31.

84 Tamtéž, s. 54.

85 ZA Opava, f. KV KSČ Ostrava, k. 122, inv. č. 54, sign. P-257, záznam ze schůze předsednictva KV KSČ v Ostravě 11.5.1951.

86 Leopold Kovalčík se do stranického aparátu vrátil v roce 1956. Pracoval na OV KSČ v Karviné, ve Vítkovicích a jako vedoucí tajemník OV KSČ Ostrava-střed. V letech 1960–1963 studoval na Vysoké škole stranické při ÚV KSSS v Moskvě a po jejím absolvování byl zaměstnán jako politický pracovník v aparátu ÚV KSČ, resp. v aparátu Byra pro řízení stranické práce v českých zemích. Od roku 1968 do roku 1970 byl vedoucím tajemníkem Severomoravského KV KSČ, v letech 1970–1972 pak vedoucím tajemníkem Severočeského KV KSČ. Od roku 1972 do konce života v únoru 1980 byl předsedou Ústřední rady družstev. (NA, f. 1261/2/1, sv. 338, arch. j. 2111, s. 20 n., záznam z porady vedení I. oddělení ÚV KSČ 5.4.1960; Zemřel soudruh L. Kovalčík. In: *Rudé právo* (15.2.1980), s. 1.)

Případ Josefa Kotase

Nejbouřlivější průběh mělo na Ostravsku patrně stranické vyšetřování předsedy tamního krajského výboru KSČ a předsedy Jednotného národního výboru v Ostravě Josefa Kotase. Tento případ si zaslouží pozornost hned ze dvou důvodů: zaprvé je na něm možné dobře prostudovat metody a postup „stranického vyšetřování“, zadruhé se jedná o ukázkový příklad generačního konfliktu uvnitř KSČ.

Josef Kotas se narodil v roce 1891, už od svých patnácti let byl spoluorganizátorem dělnických akcí. Po první světové válce byl aktivní v levici sociální demokracie a v roce 1921 patřil k zakládajícím členům KSČ. Za první republiky působil v krajském komunistickém vedení v Ostravě, několikrát byl za svou činnost vězněn. V roce 1938 odešel do zahraničí, válku strávil v Anglii. Nejprve zde pracoval dva roky jako lesní dělník, stejně jako většina komunistů se do aktivního odboje zapojil až po vstupu Sovětského svazu do války.⁸⁷ Díky svým životním zkušenostem nebyl neznámým stranickým aparátníkem, ale měl zejména mezi horníky a dělníky velkou autoritu. Ihned po skončení války byl zvolen do vedoucích funkcí: stal se předsedou Krajského výboru KSČ v Ostravě a současně předsedou ostravského národního výboru.

Po Fuchsové a Peschelové „aféře“ byl Josef Kotas – tak jako všichni vedoucí krajští straníční funkcionáři a pracovníci aparátu na Ostravsku – prošetřován dělnickou komisí. Její závěry projednávalo předsednictvo Krajského výboru KSČ v Ostravě 30. května 1951. V Kotasově politické činnosti bylo shledáno několik nesrovnalostí. Zaprvé mu bylo vyčítáno, že během svého pobytu v Británii neupozornil stranu na činnost Viléma Nového. Tuto námitku Kotas vyvrátil poměrně snadno, když poukázal na fakt, že v Británii působila tou dobou řada dalších československých komunistů, například ministr vnitra Václav Nosek. Zadruhé mu byl nadnesen nejasný odprodej vozů ostravského národního výboru, kdy jeden z nich získal i Kotasův syn. Také tuto záležitost Kotas odmítl, s tím že šlo o vozy vyřazené, doslova „staré harampádi“. Nejzávažnější se ukázal třetí bod, totiž dopis jistého Budkova. Členové předsednictva ani Kotas netušili, kdo Budkov je. Důležitější bylo, že tento Budkov údajně už v roce 1949 zaslal Kotasovi dopis, ve kterém označil Vítězslava Fuchse za stoupence Jugoslávie a Josipa Broze Tita. Josef Kotas však rezolutně popřel, „že by mi soudruh Budkov nějaký dopis v roce 1949 psal“, a nakonec prohlásil, že se „každému mohu podívat do očí za svoji činnost v zahraničí i po osvobození“. Usnesení stranického předsednictva Budkovův dopis nijak nereflektovalo, Kotas ale měl zpracovat podrobnou zprávu o svém působení v zahraničí.⁸⁸

Za několik dní se v Ostravě konala krajská stranická konference. Velké pozdvižení zde způsobil fakt, že Josef Kotas nebyl volební komisí pod vedením Josefa Lampy navržen do nového krajského výboru strany. Z celkového počtu 364 konferenčních

87 Viz PRZYBYLOVÁ, Blažena – ŠERKA, Josef: *Muži s mocí: Portréty představitelů města Ostravy 1918–1989*. Šenov u Ostravy, Tilia 1999, s. 38–40.

88 NA, f. 1261/2/5, sv. 72, arch. j. 401, s. 81–87, záznam ze schůze předsednictva KV KSČ v Ostravě 30.5.1951.

připomínek jich 48 požadovalo, aby byl Josef Kotas kandidován. Na toto téma se rozpředla bouřlivá diskuse, když velmi razantně na obranu Kotase vystoupil další předválečný člen strany a absolvent Mezinárodní leninské školy v Moskvě Jan Teper. Ten v ostrém projevu napadl všechny poválečné členy a otevřeně se ptal, co dělali a kde byli za první republiky, když Kotas bojoval za čest dělnické třídy.⁸⁹ Také dva následující řečníci se jednoznačně postavili na stranu Kotase a další se hlásili do rozpravy. Tu však předseda volební komise Lampa zarazil a nechal hlasovat, zda má být Kotas členem nového krajského výboru. Většina hlasů se vyslovila proti jeho členství. Kotas jako disciplinovaný straník výsledek hlasování přijal a slíbil, že se vynasnaží prací dokázat svůj správný poměr ke straně. Ačkoliv někteří diskutující varovali před generačním konfliktem mladých komunistů proti starým, výsledky konference tento střet potvrzují. Nezvolení Kotase kontrastovalo s raketovým vzestupem mladých funkcionářů, například Oldřicha Černíka a Drahomíra Koldera, do vedoucích funkcí.

Generační konflikt neovlivňoval pouze průběh stranické konference, ale i vývoj v ostravských krajských stranických strukturách v následujících měsících. Předváleční straníci Josef Ploskonka a Josef Lampa se sice po odstranění Vítězslava Fuchse a Rudolfa Peschela stali vedoucími oddělení krajského stranického aparátu, ale jejich pozice nebyla nijak pevná. Už během první poloviny roku 1951 byl Lampa kritizován, že kádrové oddělení pod jeho vedením špatně pracuje, a také za své vystupování na krajské konferenci.⁹⁰ Už v červnu se tak Lampa rozhodl z vedení kádrového oddělení odejít, s tím že nemá dostatek času pro výkon funkce. Oldřich Černík ho však otevřeně na jednání předsednictva vyzýval, aby přiznal, že na funkci vedoucího kádrového oddělení prostě nestačí.⁹¹

Josef Kotas (1891–1966), v letech 1945 až 1960 předseda nejprve Městského, poté Jednotného a znovu Městského národního výboru v Ostravě, 1945 až 1951 také předseda Krajského výboru KSČ v Ostravě (repro Blažena Przybylová a Josef Šerka: Muži s mocí: Portréty představitelů města Ostravy 1918–1989. Šenov u Ostravy, Tilia 1999)

89 ZA Opava, f. KV KSČ Ostrava, k. 7, inv. č. 6, s. 175 n., záznam z 6. krajské konference KSČ v Ostravě ve dnech 1.–3.6.1951.

90 NA, f. 1261/2/5, sv. 72, arch. j. 401, s. 137–140, záznam ze schůze předsednictva KV KSČ v Ostravě 25.6.1951.

91 Tamtéž, s. 169, záznam ze schůze předsednictva KV KSČ v Ostravě 28.6.1951.

Josef Lampa pak byl z místa vedoucího kádrového oddělení přesunut na krajskou politickou školu.⁹² Také Josef Ploskonka později ze stranického aparátu odešel a stal se předsedou krajského výboru Svazu zaměstnanců v hornictví.⁹³

Nezvolením do Krajského výboru KSČ v Ostravě neskončil ani údajný disciplinární případ Josefa Kotase. Ten byl projednáván ještě na několika dalších zasedáních krajského předsednictva. V červnu 1951 Josef Lampa dokonce navrhl, aby byl Kotas na základě výsledků šetření dělnické komise vyloučen ze strany. Přitom o něm prohlásil, že „byl bolševikem za první republiky. A ničeho se nebál. Najednou se stal bačkorou, se kterou si Fuchs dělal, co chtěl. Povolil na tvrdosti a byl by se z něho stal oportunist.“⁹⁴ Kotas závěry dělnické komise odmítl a jednotlivá obvinění vůči své osobě označil za pomluvy. V tom mu nakonec po dlouhé diskusi dali členové předsednictva za pravdu a práci dělnické vyšetřovací komise zkritizovali v tom směru, že jen sesbírала materiál, aniž by se zajímala o to, kdo jí informace poskytl. Kotasovi kritikové se pak zaměřili na to, že prý nebyl dostatečně bdělý a ostražitý. Zejména Kolder a Černík si vůči o více než třicet let staršímu spolustraníkovu nebrali servítky. Oldřich Černík mu vmetl do tváře: „Ty, nejstarší funkcionář, nejsi vůbec schopen udělat řádnou sebekritiku. Za tu činnost nestačí formálně říci, že jsem dělal chyby. Je třeba říci, proč jsem je dělal. Proč jsem neotevřel srdce havířům? Jestliže nám budeš formálně předkládat sebekritiku, to není dostačující.“⁹⁵ Drahomír Kolder zase nacházel důvody jeho „selhání“ v sociálních vztazích, v odpoutání od dělnické třídy: „Pro nás mladé je těžko kritizovat starého kozáka, jako je soudruh Kotas. Proč on dovedl se rvát za I. republiky, a proč se nedovedl rvát nyní? Bylo to proto, že byl na každém kroku spjat s dělnickou třídou, a tomu nyní [tak] nebylo. Proč po osvobození se neukázal tím, jako [byl] před válkou? Bylo to proto, že byl na radnici obklopen radniční hierarchií a neměl dosti styku s těmi, odkud vyšel. Proč se tak daleko dostal? Myslím, že proto, že zde v předsednictvu byla od roku 1945 pivní společnost. Když byly narozeniny, chodil jeden od druhého a chlástalo se.“⁹⁶ Diskuse se však opět zasekla na otázce údajného Budkovova dopisu z roku 1949. Diskutující stále neměli jasno v tom, kdo vlastně je tento tajemný pisatel. Jednání tak bylo opět přerušeno a urychleně měly být zjištěny věrohodné informace o Budkovovi.

92 ZA Opava, f. KV KSČ Ostrava, k. 126, inv. č. 55, sign. P-289, záznam ze schůze předsednictva KV KSČ v Ostravě 26.10.1951.

93 O tom, že Lampa a Ploskonka svůj odchod z vedoucích stranických pozic špatně nesli, svědčí usnesení sekretariátu KV KSČ v Ostravě z roku 1963. To pověřilo předsedu krajské Kontrolní a revizní komise „postupně zavolat soudruhy Lampu, Ploskonku a Slováka, staré členy strany, a provést s těmito pohovory za účelem usměrnění jejich nesprávných názorů, kterým podléhají“. (*Tamtéž*, k. 436, inv. č. 76, Výpis z usnesení SKV [sekretariátu krajského výboru], 27.5.1963.)

94 NA, f. 1261/2/5, sv. 72, arch. j. 401, s. 100 n., záznam ze schůze předsednictva KV KSČ v Ostravě 18.6.1951.

95 *Tamtéž*, s. 104.

96 *Tamtéž*, s. 105.

Na pořadu jednání předsednictva Krajského výboru KSČ v Ostravě byla záležitost Josefa Kotasě znovu 10. srpna. Tentokrát však mělo zcela odlišný průběh. Už v úvodním slovu Josef Lampa přiznal, že obvinění, jež dříve předložila dělnická vyšetřovací komise proti Kotasovi, se ukázala jako pouhé domněnky, pocházející z doslechu nebo z osobní zaujatosti. Přesto Lampa nadále trval na tom, že Kotas nebyl dostatečně bdělý a ostražitý, a nakonec konstatoval, že „nezbývá než soudruhu Kotasovi postavit hlavu, aby našel sám sebe a stal se bolševikem, jakým byl za první republiky“. Poté byl vypracován návrh usnesení, „aby Kotas byl zproštěn všech obvinění, abychom mu dali příležitost ukázat, že je tvrdý bolševik“.⁹⁷ Oldřich Černík se sice ještě pokusil Kotasě kritizovat, že „zvykl si na pohodlný, měšťácký život, který mu hověl, a z toho vyplývá otupení bdělosti“. To však Kotas odmítl: „Bylo chybou, že dělnická komise vzala zřetel hlavně na dopisy lumpů. Chci dokázat, že jsem hoden být funkcionářem a členem strany, a chci to dokázat skutky. Prosil bych, aby s. Černík řekl, v čem spočívají věci mého maloměšťáckého a pohodlného života.“ Černík se omezil už jen na stručnou odpověď: „Ty čajové dýchančky a podobně.“ Celý případ tak skončil usnesením předsednictva krajského výboru, které Kotasovi ostře vytklo nedostatek bdělosti a ostražitosti.⁹⁸ Tento závěr potvrdilo i plénium Krajského výboru KSČ v Ostravě, které současně uznalo, že všechna obvinění vznesená vůči Kotasovi vyplývala z osobní zaujatosti některých soudruhů a nezakládala se na pravdě.⁹⁹ Předsedou národního výboru v Ostravě tak Josef Kotas nakonec zůstal až do roku 1960.

Josefu Kotasovi se tak podařilo z obvinění dělnické vyšetřovací komise očistit. Je pozoruhodné, že když byla uznána špatná práce této komise v jeho případě, nikdo se nesnažil zpětně prověřit, zda i odvolání jiných vedoucích funkcionářů nebylo založeno na pomluvách a domněnkách. Stranická čistka v Ostravě tak byla

Josef Lampa (1893–1977), předseda Prozatímního národního výboru v Ostravě v květnu 1945 a funkcionář Krajského výboru KSČ v Ostravě (repro Blažena Przybylová a Josef Šerka: Muži s mocí)

⁹⁷ *Tamtéž*, arch. j. 402, s. 168, záznam ze schůze předsednictva KV KSČ v Ostravě 10.8.1951.

⁹⁸ *Tamtéž*, s. 173.

⁹⁹ *ZA Opava*, f. KV KSČ Ostrava, k. 36, inv. č. 30, sign. Z-52, s. 77, záznam z pléna KV KSČ v Ostravě 16.9.1951.

uzavřena na jednání zdejšího krajského výboru KSČ dne 16. září 1951. Vedle všech výše zmíněných případů odvolání stranických funkcionářů a pracovníků aparátu byl na tomto plénu schválen seznam třiceti čtyř dalších politických pracovníků krajského stranického aparátu, kteří museli opustit zaměstnání. Nikdo z nich však už nebyl disciplinárně trestán. Odchod většiny z nich byl zdůvodněn malými zkušenostmi ze stranické práce či drobnými kádrovými závadami těchto pracovníků, případně jejich příbuzných. Další chtěli ze stranického aparátu odejít na vlastní žádost. Pouze dva pracovníci organizačně-instruktorského oddělení, Rudolf Krautwurst a Ladislav Štefan, byli kritizováni pro údajné maloměšťácké názory a oba byli posláni pracovat do výroby ve Vítkovických železárnách. U bývalého člena krajského předsednictva Krautwurstu byl připojen komentář, že opatření má sloužit k tomu, aby si práci v závodě „utůžil charakter“.¹⁰⁰

Stranická čistka v Českých Budějovicích

Na rozdíl od krajských organizací KSČ v Brně, Ostravě, Plzni a Ústí nad Labem nemělo zatčení Otto Šlinga na situaci v Českých Budějovicích bezprostřední vliv, pouze stávající krajský vedoucí tajemník Josef Paleček odešel z rozhodnutí ústředního vedení KSČ na Šlingovo místo do Brna.¹⁰¹ Z dokumentů pocházejících z činnosti orgánů KSČ není nijak patrné, že by stranická organizace v Českých Budějovicích byla v první polovině roku 1951 zasažena procesem hledání skrytých nepřátel. Jiný pohled však nabízejí písemnosti Státní bezpečnosti, podle nichž se Komise stranické kontroly a bezpečnostní orgány zajímaly také o přední funkcionáře na jihu Čech. Zpráva instruktora Ústředního výboru KSČ Vladimíra Žižky z listopadu 1950 popisuje údajně špatnou práci předsednictva Krajského výboru KSČ v Českých Budějovicích a závady v jeho kádrové politice.¹⁰² Žižka také jmenovitě kritizoval funkcionáře tamního stranického aparátu a připojil poznámku (jejíž závažnost nelze podcenit), že někteří z nich udržovali důvěrné styky s osobami, které tehdejší bezpečnostní aparát hodnotil jako nepřátele, například s Milanem Reimanem.¹⁰³

Další možný důvod pro vyšetřování stranických funkcionářů v Českých Budějovicích souvisí s pozicí tamního krajského velitele Státní bezpečnosti a současně člena předsednictva krajského výboru KSČ Antonína Nového. Stručně se jednalo o to, že na přelomu let 1950 a 1951 ztratili sovětsští poradci důvěru k předním funkcionářům ministerstva národní bezpečnosti a StB. Počátkem roku 1951 byly

¹⁰⁰ *Tamtéž*, s. 71–73.

¹⁰¹ NA, f. 1261/2/5, sv. 30, arch. j. 208, s. 69, záznam ze schůze předsednictva KV KSČ v Českých Budějovicích 19.1.1951.

¹⁰² *Tamtéž*, f. 1261/0/13 (Sekretariát ÚV KSČ 1945–1951; původní označení fondu AÚV KSČ 02/4), sv. 199, arch. j. 1270, Návštěva krajského kádrového oddělení v Českých Budějovicích dne 22.–23.11.1950, s. 349 n.

¹⁰³ Milan Reiman byl hospodářský odborník KSČ, vedoucí Úřadu předsednictva vlády. V roce 1949 byl zatčen v první vlně čistek, v prosinci téhož roku spáchal ve vyšetřovací vazbě sebevraždu.

špičky československé bezpečnosti (Karel Šváb, Josef Pavel, Osvald Závodský, Ivo Milén, Oskar Valeš) pozatýkány.¹⁰⁴ Dále byli zatčeni také vedoucí pracovníci Státní bezpečnosti v některých krajích. Krajský velitel StB v Českých Budějovicích Antonín Nový sice mezi nimi nebyl, prověřování se mu však nevyhnulo.

Výsledkem tajného šetření českobudějovických funkcionářů ze strany Komise stranické kontroly a Státní bezpečnosti byla „Zpráva o závadové činnosti krajského velitele StB Antonína Nového a dalších stranických a veřejných činitelů v kraji České Budějovice“ z 27. dubna 1951,¹⁰⁵ která byla v upravené podobě dne 4. května 1951 zaslána do rukou ministra národní bezpečnosti Ladislava Kopřivy.¹⁰⁶ Obsah obou zpráv odpovídá základním dobovým konstantám. Pravděpodobně je sepsali nezkušení pracovníci Státní bezpečnosti, kteří neměli o skutečné bezpečnostní práci žádné povědomí. Vyšetřování v jejich pojetí pravděpodobně spočívalo ve sbírání všemožných pomluv, domněnek a udání, ze kterých pak vytvářeli dnes těžko uvěřitelné konstrukce. Ve zprávě jsou krajský velitel StB Antonín Nový a dalších osm funkcionářů z Českých Budějovic vykresleni jako špičky protistátní skupiny, celkově čítající několik desítek osob. Nový a další vedoucí funkcionáři jsou ve zprávě označováni za konfidenty gestapa, agenty amerických tajných služeb a sabotéry národního hospodářství. Údajně dosazovali do vedoucích funkcí nespolehlivé živly, narušovali pracovní morálku v důležitých podnicích a vytvářeli frakce v komunistické straně. Zpráva vrcholí fantasmagorickou úvahou, že celá organizovaná skupina je pravděpodobně ve službách Američanů, kteří se s její pomocí chtějí dostat k jihočeskému grafitu, jež potřebují k výrobě atomových zbraní. Není nutné rozebírat jednotlivá nesmyslná obvinění, protože byla zjevně vykonstruovaná a neopírají se o žádné relevantní důkazy.¹⁰⁷

Jak už bylo výše řečeno, na místo vedoucího tajemníka Krajského výboru KSČ v Českých Budějovicích Josefa Palečka nastoupil v lednu 1951 Stanislav Vlček. V uvedené zprávě pro ministra Ladislava Kopřivu se přímo tvrdí, že závadná „činnost krajského velitele v Českých Budějovicích soudruha Antonína Nového navazuje na závadovou činnost některých veřejných, stranických a hospodářských činitelů Českobudějovického kraje ... touto otázkou se současně zabývá krajský tajemník

104 Viz KALOUS, Jan: „Nepřátelé“ ve Státní bezpečnosti: Proces s příslušníky StB. In: PERNES, Jiří – FOITZIK, Jan (ed.): *Politické procesy v Československu po roce 1945 a případ Slánský*. Brno, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR 2005, s. 282–290.

105 ABS, f. Velitelství Státní bezpečnosti Praha, sign. 310-12-7, s. 18–22.

106 *Tamtéž*, s. 16 n., Zpráva pro ministra národní bezpečnosti ze dne 4.5.1951.

107 Vedle Antonína Nového byli jako podezřelí uvedeni vedoucí krajské poradny a studovny marxismu-leninismu Artur Ertl a tři členové krajského stranického předsednictva v Českých Budějovicích: poslanec Národního shromáždění Josef Jann, další poslanec Jan Bartuška a vedoucí oddělení státní a veřejné správy KV KSČ Bohumil Tejchman. Dále je ve zprávě uvedeno jméno Šípek, s tím že se jedná o bývalého politického tajemníka KSČ. V tomto případě měli pisatelé zprávy pravděpodobně na mysli Josefa Šípa, vedoucího tajemníka OV KSČ v Týně nad Vltavou a od roku 1950 pracovníka aparátu KV KSČ v Českých Budějovicích. Několik osob se ve zprávě vyskytuje s nesprávnými jmény nebo funkcemi.

strany v Českých Budějovicích s. Vlček“.¹⁰⁸ Z toho vyplývá, že vedoucí tajemník Stanislav Vlček měl důvěru ústředního stranického vedení, byl o existenci údajné protistátní skupiny informován a pravděpodobně se od něj očekávalo, že v krajské stranické organizaci provede „očistu“ od „nepřátel a zrádců“.

Pro Stanislava Vlčka nebyl tento úkol nijak zvlášť obtížný. Už od svého příchodu do Českých Budějovic na počátku roku 1951 se pravidelně dostával s místními stranickými funkcionáři do konfliktů. Instruktori Ústředního výboru KSČ ve svých zprávách pro ústředí zaznamenali napjaté osobní vztahy, které mezi vedoucími funkcionáři v jižních Čechách panovaly. Už v březnu 1951 instruktor ÚV KSČ Jaroslav Máček ve zprávě pro ústřední výbor napsal, že krajské předsednictvo a stranický aparát v Českých Budějovicích špatně pracují a jsou velmi slabě personálně obsazeny. Dále bez bližšího zdůvodnění uvedl, že bude také potřeba řešit přeřazení pracovníka zdejšího aparátu Alberta Vyškovského a zástupce krajského vedoucího tajemníka Ivana Halady na jiný úsek práce.¹⁰⁹ Důvody jsou ale jasně uvedeny v květnové zprávě instruktora ÚV KSČ Karla Ziky, která popisovala poměry v krajských stranických orgánech na jihu Čech následovně: „Není dobrá spolupráce a vzájemná důvěra mezi soudruhem Vlčkem, vedoucím tajemníkem KV, a jeho zástupcem soudruhem Haladou a soudruhem Vyškovským. Soudruh Halada je na Budějovicku od roku 1945, a bude-li kádrově v pořádku, bylo by prospěšné přeřadit jej na jiný kraj, neboť za nynější situace není pro kraj přínosem. Rovněž soudruh Vyškovský, který nyní zastává funkci vedoucího organizačně-instruktorského oddělení, nespolečupracuje se soudruhem Vlčkem a často za zády soudruha Vlčka intrikaří a snaží si získat co nejširší okruh pracovníků proti soudruhu Vlčkovi.“¹¹⁰

Personální změny v Českosoudějovickém kraji odstartovaly 1. června 1951, kdy byl ze své funkce krajského velitele StB odvolán Antonín Nový. Ve stejný den také začala v Českých Budějovicích krajská stranická konference. Samotný zápis z jednání o místních sporech nic nevypráví. Oba hlavní řečníci na konferenci, tajemník ÚV KSČ Václav David a krajský vedoucí tajemník Stanislav Vlček, se ve svých referátech věnovali odhalení „skupiny Šlinga a Švermové“.¹¹¹ Jejich projevy byly velmi ostré, ale problémů v českosoudějovické krajské stranické organizaci se nedotýkaly. Zásadním výsledkem krajské konference bylo zvolení nového předsednictva Krajského výboru KSČ v Českých Budějovicích. Z různých důvodů nebyla většina dosavadních členů do předsednictva už kandidována. Krajský vedoucí tajemník Stanislav Vlček dokázal plně využít situace a do nového předsednictva nechal zvolit sobě nakloněné osoby. Z původní sestavy v předsednictvu zůstali pouze dva členové, Julie Prokopová a Václav Škoda. Jak ukázal následující vývoj, oba se stali spojenci

108 ABS, f. Velitelství Státní bezpečnosti Praha, sign. 310-12-7, Zpráva pro ministra národní bezpečnosti ze dne 4.5.1951, s. 16.

109 NA, f. 1261/2/5, sv. 31, arch. j. 212, s. 280 n.

110 *Tamtéž*, s. 290–293, Zpráva ze schůze PKV v Českých Budějovicích dne 4.5.1951, autor Karel Zika.

111 SOA Třeboň, f. KSČ-JKV České Budějovice, sv. 3, záznam z 6. krajské konference KSČ v Českých Budějovicích ve dnech 1.–3.6.1951, s. 7–59, referát krajského vedoucího tajemníka Stanislava Vlčka; *tamtéž*, s. 60–76, referát tajemníka ÚV KSČ Václava Davida.

vedoucího tajemníka. Díky těmto personálním změnám mohl Stanislav Vlček zcela opanovat situaci v kraji a rázně skoncovat s dosavadními spory.

Vnitrostranická čistka se rozběhla už za několik dnů po krajské konferenci. Při jejím hodnocení na schůzi nového předsednictva 7. června 1951 Stanislav Vlček uvedl, že „probíhala v atmosféře skrytého boje lidí a funkcionářů straně cizích za udržení nebo získání pozic ve voleném orgánu. Krajská konference se dovedla vypořádat s těmito zjevy, které souvisí se šlingovštinou.“ Použitý slovník Stanislava Vlčka odpovídal panující atmosféře. Ještě před rokem by patrně své vnitrostranické konkurenty obviňoval z „diktátorských metod“, nyní se však zaštiťoval bojem proti „šlingovštině“. Jako první přišel na řadu zástupce vedoucího tajemníka Ivan Halada. Ten se ještě zúčastnil krajské stranické konference, za několik dní ale bylo na jednání předsednictva bez bližšího upřesnění sděleno, že je na léčení a po jeho skončení bude uvolněn k dispozici ústřednímu výboru.¹¹²

Roznětkou pro další odvolávání z funkcí v jižních Čechách se stala zpráva výboru závodní organizace sekretariátu Krajského výboru KSČ v Českých Budějovicích z června 1951. Navenek patrně měla působit dojmem, že jde o samostatnou iniciativu základní stranické organizace. Vzhledem k jejímu obsahu i výše uvedeným vnitrostranickým sporům je však velmi pravděpodobné, že za ní stál sám vedoucí tajemník Vlček. Výbor závodní organizace ve zprávě vyjádřil nedůvěru k následujícím zdejšími krajským funkcionářům a pracovníkům stranického aparátu: zástupci krajského vedoucího tajemníka Stanislavu Beranovi, vedoucímu organizačně-instruktorského oddělení Albertu Vyškovskému, zástupci vedoucího oddělení průmyslu Josefu Šípovi, pracovníkům aparátu Václavu Braunovi, Václavu Martincovi, Václavu Lejčarovi, Jaroslavu Kubátovi a Stanislavu Kuthanovi. Nevytýkal jim žádná konkrétní provinění, spíše „charakterové nedostatky“. Albert Vyškovský byl kritizován za údajný odstup, povýšenecké jednání a chladný poměr k práci, ale i za to, že je synem fabrikanta, a navíc dostatečně neobjasnil své působení v zahraniční armádě ve Velké Británii. Stanislav Beran měl prý cynický poměr i k těm nejzávažnějším případům, Josef Šíp údajně vedl soukromý život ve společnosti třídních nepřátel a Václav Braun svým stykem s nepřátelskými živly i soukromým životem vážně ohrožoval dobrou pověst strany. Václavu Martincovi zpráva předhazovala, že býval majitelem živnosti, Jaroslav Kubát prý za podezřelých okolností získal

Josef Paleček (1902–1965, vpravo), v letech 1945 až 1950 vedoucí tajemník Krajského výboru KSČ v Českých Budějovicích, blahopřeje sovětským letcům k úspěšnému boji s „americkým bnroukem“ (foto osobní archiv Tomáše Hemzy)

¹¹² NA, f. 1261/2/5, sv. 30, arch. j. 209, s. 205–210, záznam ze schůze předsednictva KV KSČ v Českých Budějovicích 7.6.1951.

osobní automobil a Václav Lejčar zase podle upozornění dělníků z továren údajně přijímal úplatky.¹¹³ Nedůvěru vyjádřil závodní výbor také několika administrativním a technickým zaměstnancům krajského aparátu.

Během července 1951 pak došlo ve vedení československé krajské stranické organizace k zásadním změnám v obsazení funkcí. Předsednictvo krajského výboru 5. července projednalo personální zařazení odvolaného krajského velitele Státní bezpečnosti Antonína Nového, který se písemně dotazoval na důvod svého odvolání. Bez bližšího zdůvodnění se předsednictvo usneslo, že jeho odvolání z funkce nebylo stranickou záležitostí, ale rozhodnutím jeho nadřízeného, a pouze schválilo jeho pracovní zařazení na místo hospodářského správce v oblastním divadle v Českých Budějovicích.¹¹⁴ Na svém dalším jednání 13. července 1951 vyvodilo krajské předsednictvo důsledky z výše uvedené zprávy závodního výboru. Političtí pracovníci stranického aparátu Václav Braun, Václav Martinec, Václav Lejčar a František Černík byli odvoláni ze svých funkcí a přeřazeni na manuální práci do výroby. Albert Vyškovský byl původně navržen na místo v krajském sekretariátu Československých stavebních závodů, po diskusi mu však bylo nakonec přiděleno místo úředníka Jednotného národního výboru v Českých Budějovicích. Ani další kritizovaní aparátníci nebyli vážněji postiženi. Předsednictvo rozhodlo, že Josef Šíp má přejít do krajského vedení Československých stavebních závodů nebo do funkce vedoucího některého technického referátu Krajského národního výboru v Českých Budějovicích, Stanislav Kuthan byl schválen jako politická síla na krajský národní výbor, Jaroslav Kubát se stal politickým tajemníkem v závodě Kovosvit.¹¹⁵

Projednávání těchto kádrových návrhů na začátku července patrně nebylo náhodné. Většina odvolaných byla v té době na dovolené, a tak byli po svém návratu postaveni před hotovou věc. Albert Vyškovský své odvolání přijal jako disciplinovaný komunista. Zaslal předsednictvu dopis, že své nové pracovní zařazení přijímá, a slíbil pracovat co nejlépe. Současně však odmítl nařčení, že by se kdy účastnil nějakého komplotu proti krajskému předsednictvu. Pokud by takové domněnky měly přetrvávat, žádal o stranické řízení, ve kterém by veškeré nesrovnalosti mohl vyvrátit.¹¹⁶

Po dobu příštích dvou měsíců krajské předsednictvo žádné další disciplinární případy ani důležité personální změny neprojednávalo. Vnitrostranické spory se znovu dostaly na pořad jeho jednání až 27. září 1951. Důvodem byl dopis bývalého zástupce krajského vedoucího tajemníka Ivana Halady, který si na svou situaci stěžoval Ústřednímu výboru KSČ. Odpověď Stanislava Vlčka byla rázná.

113 SOA Třeboň, f. KSČ-JKV České Budějovice, sv. 71, záznam ze schůze předsednictva KV KSČ v Českých Budějovicích 21.6.1951, s. 338–340, zpráva výboru závodní organizace krajského sekretariátu KSČ „Předsednictvu krajského výboru“.

114 NA, f. 1261/2/5, sv. 30, arch. j. 210, s. 12, záznam ze schůze předsednictva KV KSČ v Českých Budějovicích 5.7.1951.

115 Tamtéž, s. 32–36, záznam ze schůze předsednictva KV KSČ v Českých Budějovicích 13.7.1951; SOA Třeboň, f. KSČ-JKV České Budějovice, sv. 71, s. 488, záznam ze schůze předsednictva KV KSČ v Českých Budějovicích 13.7.1951.

116 SOA Třeboň, f. KSČ-JKV České Budějovice, sv. 71, s. 782, záznam ze schůze předsednictva KV KSČ v Českých Budějovicích 9.8.1951.

Na schůzi předsednictva přímo označil působení Ivana Halady, Alberta Vyškovského a Antonína Nového jako frakční činnost proti krajskému předsednictvu.¹¹⁷ Bývalého krajského velitele Státní bezpečnosti Nového Vlček obvinil, že „měl velmi dobře evidovány funkcionáře strany. Měl seznamy a zápisy o všech funkcionářích strany. Rozestavil své orgány tak, aby nehlídali kulaky, ale naopak, naše funkcionáře.“ Halada s Vyškovským se podle něj před krajskou konferencí snažili sestavit „podvrženou“ kandidátku Krajského výboru KSČ v Českých Budějovicích. Vystoupení Stanislava Vlčka podpořili další členové krajského předsednictva. Například Jaroslav Hejna tvrdil, že Halada šířil nepravdivé názory o členech předsednictva, Václav Škoda zase vyslovil mínění, že Halada s Vyškovským se snažili před konferencí izolovat Stanislava Vlčka a oslabit tak jeho pozici. Kritice neušli ani někteří další bývalí krajsští straniční funkcionáři a pracovníci aparátu. Ačkoliv Bohumil Šimon (budoucí člen předsednictva ÚV KSČ) odešel z krajského aparátu v jižních Čechách již před více než devíti měsíci, vzpomněla si Julie Prokopová na jejich vzájemné spory a prohlásila, že Šimon s Haladou umrtvovali a omezovali činnost předsednictva krajského výboru strany po vzoru Marie Švermové. Předsednictvu se tak podařilo „zkonstruovat“ frakční skupinu uvnitř KSČ, kterou údajně vedli Halada, Vyškovský, Nový a Šimon.

Obvinění z frakční činnosti bylo jedním z nejvážnějších, které mohlo být proti členům komunistické strany vzneseno. Rozběhlo se tak další kolo disciplinárního řízení. Bývalý zástupce vedoucího tajemníka Krajského výboru KSČ v Českých Budějovicích Stanislav Beran musel v červenci 1951 odejít ze své funkce, nebyl však kázeňsky trestán. Jeho případ byl nyní znovu otevřen a na jednání předsednictva krajského výboru strany 18. října 1951 mu byla udělena stranická důtka s výstrahou za údajné nesprávné vydání duplikátu členské legitimace.¹¹⁸ Bohumil Šimon a bývalý člen krajského předsednictva v Českých Budějovicích Jan Bartuška v té době už působili v Praze a krajské předsednictvo na ně nemohlo přímo uplatnit svůj vliv. Pokusilo se o to alespoň zprostředkovaně. Pro Bohumila Šimona mohla situace dopadnout fatálně, protože na něj z Českých Budějovic do Prahy přišlo několik udání. Byl v nich obviněn z používání nesprávných pracovních metod, a zejména ze zneužívání funkcí k osobnímu obohacování.¹¹⁹ Stejně tak kádrový posudek na Jana Bartušku, který nyní zastával funkci děkana Právnické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, byl velmi kritický. Bartuška v něm byl charakterizován jako maloměřák, který se ke svému okolí chová povýšeně, je velmi ctižádostivý, přes dlouholetý výkon funkce člena předsednictva nepoznal život základních organizací strany a nesblížil se tak se členskou masou.¹²⁰ Těmito intervencemi krajské předsednictvo vyčerpalo

117 NA, f. 1261/2/5, sv. 30, arch. j. 210, s. 238–249, záznam ze schůze předsednictva KV KSČ v Českých Budějovicích 27.9.1951.

118 SOA Třeboň, f. KSČ-JKV České Budějovice, sv. 72, s. 669, záznam ze schůze předsednictva KV KSČ v Českých Budějovicích 18.10.1951.

119 NA, f. 1261/2/1, sv. 10 arch. j. 215, s. 83, Seznam pracovníků aparátu ÚV KSČ, kteří mají buď kádrové závady, nebo se neosvědčili.

120 SOA Třeboň, f. KSČ-JKV České Budějovice, sv. 73, s. 495, záznam ze schůze předsednictva KV KSČ v Českých Budějovicích 29.11.1951

své možnosti vůči oběma funkcionářům, kteří pokračovali v kariéře v Praze. To se však netýkalo dalších bývalých členů předsednictva, poslance Národního shromáždění Josefa Janna a ředitele podniku Motor-Union Emila Zatloukala, kteří nadále působili v Československém kraji.

Nejprve přišla řada na poslance Josefa Janna. Ten byl už v červnu 1951 na jednání pléna Krajského výboru KSČ v Českých Budějovicích ostře napaden vedoucím oddělení státní správy Františkem Vaněčkem jako ziskuchtivec: „Je třeba uplatňovat každodenní kritiku. Mnoho se hovoří o činnosti poslance Janna. Nepřišli jsme dosud před stranu, abychom ukázali na něho a jeho práci. Soudruh Jann prodal jeden ze svých statků za 700 000 Kčs. Ponechal si ještě hostinec, ve kterém bydlí. O tom ví se v okrese Třeboň i v Jindřichově Hradci. Přestože hostinec předal JZD, zisk z něho mu plyne do jeho kapsy. Kolik funkcionářů již zajelo do Stříbce a vidělo, jakou stodolu má jeho bratr kulak. Přesto JZD nepřevzalo tuto stodolu, aby adaptací přestavělo ji v kravín, ale stavělo kravín nový a nákladný.“¹²¹ Případ projednávalo krajské předsednictvo v polovině října a Jann zde vyslovenou kritiku zcela odmítl: „Předložená zpráva je snůškou anonymů, svinstvo od začátku do konce. Je to snůška nepravd od prvního do posledního.“ Snažil se argumentovat, že statek byl majetkem rodiny přes sedm set let, sám ho převzal až v roce 1944, zaplatil dluhy a všechny peníze z prodeje statku dal otci. Veškeré jeho vysvětlování však bylo marné, byl podroben zdrcující kritice a předsednictvo se usneslo na tom, že má být zbaven poslaneckého mandátu.¹²²

O odvolání Emila Zatloukala z funkce ředitele podniku Motor-Union a jeho přerazení do některého strojírenského podniku mimo Československý kraj rozhodlo krajské předsednictvo 4. října 1951.¹²³ Na dalším jednání o týden později byl Zatloukal navíc obviněn z vytváření frakční činnosti v závodní organizaci KSČ proti novému řediteli, což mělo dodatečně potvrzovat správnost jeho odvolání z ředitelského místa.¹²⁴ Kádrový posudek pro Zbrojovku Brno hodnotil Zatloukala, člena KSČ od roku 1928 a absolventa Mezinárodní leninské školy v Moskvě, velmi kriticky: „Využívá členství v PKV (předsednictvu krajského výboru – pozn. autora) omezovat kritiku a potlačoval dobré návrhy členů výboru závodní organizace i zaměstnanců. Je možno konstatovat, že ve své funkci ředitele obklopoval se maloměstáckými živly a propadl maloměstáckému životu, což dělníci často kritizovali. Přes doznání svých chyb prokázal při nastoupení nového ředitele, že se svých nedobrých vlastností ještě nezbavil.“¹²⁵

V poslední fázi „stranické očisty“ v jižních Čechách se pozornost zaměřila na okresní komunistické organizace. V okresních sekretariátech totiž působila řada spojenců odvolaných funkcionářů. Právě s odkazem na existenci „frakční skupiny Halada,

121 *Tamtéž*, sv. 15, s. 414, záznam z plenární schůze KV KSČ v Českých Budějovicích 8.9.1951.

122 *Tamtéž*, sv. 72, s. 619–627, záznam ze schůze předsednictva KV KSČ v Českých Budějovicích 12.10.1951.

123 *Tamtéž*, s. 443, záznam ze schůze předsednictva KV KSČ v Českých Budějovicích 4.10.1951.

124 *Tamtéž*, s. 553, záznam ze schůze předsednictva KV KSČ v Českých Budějovicích 12.10.1951.

125 *Tamtéž*, sv. 73, s. 496, záznam ze schůze předsednictva KV KSČ v Českých Budějovicích 29.11.1951, kádrový posudek na Emila Zatloukala.

Vyškovský a spol.“ mohlo krajské stranické vedení disciplinovat podřízené okresní funkcionáře. Nejdříve byla důsledně „prověřena“ činnost okresních vedoucích tajemníků. Ačkoliv po válce proběhlo v KSČ už několik prověrek, musel nyní opět každý okresní tajemník dokázat svou „bezúhonnost“. Například součástí prověřování vedoucího tajemníka Okresního výboru KSČ v Českém Krumlově Jaroslava Čermáka byly dva kádrové posudky od okresního výboru, dva posudky od místní stranické organizace, dva posudky od závodní organizace KSČ a čtyři posudky od jednotlivců. Dále Čermák musel dodat kontakty na osoby ze svých minulých zaměstnání a bydlišť, které opět měly dosvědčit jeho nezávadné chování. Stejně důkladně byli prověřeni i všichni ostatní vedoucí tajemníci, jakákoliv nesrovnalost se mohla stát důvodem, či spíše záminkou pro odvolání z funkce.¹²⁶ Celá procedura prověřování okresních tajemníků byla výrazem snahy krajského vedení upevnit svou pozici. Bylo to totiž krajské předsednictvo, jež rozhodovalo, který disciplinární prohrěšek je možné ještě tolerovat a který už bude mít za následek odvolání z funkce.

Po vedoucích tajemnících byly podrobeny kritice konkrétní jihočeské okresní organizace. V říjnu 1951 byla nejprve pranýřována situace v okresním aparátu strany v Českých Budějovicích. Stanislav Vlček poukázal na jeho údajné vazby s propuštěnými funkcionáři: „Cílem těch, kteří odešli z aparátu, je znemožňovat práci PKV (předsednictvu krajského výboru – pozn. autora), a toto se projevuje na OV KSČ. (...) Ne dost zkušený soudruzi začínají podléhat maloměšťáckým poměrům v českobudějovickém okrese. (...) Je zde snaha vyvolat frakční politiku a poslední případy jsou důkazem, že poměry jsou složitější a provádí se rafinovaná oportunistická politika.“¹²⁷ Na dalším jednání krajského předsednictva se ocitl v roli obžalovaného okresní vedoucí tajemník strany v Táboře: „Soudruh Kraus pro jeho metody práce byl ostře kritizován po okresní konferenci. Obklopil se lidmi, kteří jsou loutkami v jeho rukách. Projevila se zde rovněž činnost Vyškovského a Halady.“¹²⁸ Během podzimu tak byli na jihu Čech odvoláni ti okresní vedoucí tajemníci, kteří neprojevili dostatečnou podporu krajskému vedení. To se navenek zaštiťovalo očistou strany od vlivu bývalých vedoucích funkcionářů, kteří údajně do strany zanášeli nesprávné pracovní metody, prováděli špatnou kádrovou politiku a vytvářeli frakce uvnitř strany.

Stranická čistka v Českobudějovickém kraji pod patronací Stanislava Vlčka byla skutečně důkladná. Ačkoliv Státní bezpečnost v dubnu a květnu 1951 podezírala z „protistátní“ činnosti jen tři členy krajského stranického předsednictva a dva pracovníky tamního aparátu, provedl Vlček v krajské stranické organizaci důslednou očistu, která se až na několik málo jednotlivců dotkla celého krajského stranického předsednictva, vedoucích pracovníků krajského aparátu a vedoucích tajemníků okresních výborů strany. Není překvapivé, že například Bohumil Šimon nevzpomínal na Stanislava Vlčka vůbec v dobrém: „Naše místa ve vedení kraje zaujal muž jako

¹²⁶ *Tamtéž*, sv. 72, s. 233–237, Přehled o stavu vedoucích tajemníků OV KSČ v kraji, 17.9.1951.

¹²⁷ *Tamtéž*, s. 552, záznam ze schůze předsednictva KV KSČ v Českých Budějovicích 12.10.1951.

¹²⁸ *Tamtéž*, sv. 73, s. 3 n., záznam ze schůze předsednictva KV KSČ v Českých Budějovicích 25.10.1951.

stvořený pro nastávající časy. Stanislav Vlček, nevzdělaný truhlář z Jihlavy, člověk se studenýma rybíma očima. Svou surovou povahu osvědčil mnohokrát. Poté co zplundroval náš kraj, přeložili ho do Ústí nad Labem. A tam jeho kariéra skončila. V kriminále, kam se dostal za pokus vraždy své manželky.¹²⁹

Z dokumentů stranické provenience není zřejmé, z jakého důvodu nenásledoval po stranických trestech také zásah Státní bezpečnosti, když byli odvolaní funkcionáři obviňováni ze závažné „protistranické“ a „protistátní“ činnosti. Odpověď na tuto nejasnost poskytuje zpráva krajského velitele StB v Českých Budějovicích Stanislava Bouzka pro velitele Státní bezpečnosti Antonína Prchala z 21. prosince 1951. Bouzek zde uvádí, že po nástupu do funkce dne 1. června 1951 obdržel vyšetřovací svazky vedené na jednotlivé stranické funkcionáře, které byly založeny na základě upozornění Komise stranické kontroly. Českobudějovická StB poté pokračovala ve sběru informací o jednotlivých podezřelých osobách, případně začala sbírat kompromitující materiál na další odvolané funkcionáře. K samostatné akci se však neodhodlala. Krajský velitel StB Bouzek k tomu podává následující vysvětlení: „Informoval jsem ... bývalého velitele StB plk. Horu, kterého jsem současně žádal (v důsledku, že jde o politické, veřejné činitele) o souhlas k rozpracování jednotlivých osob. Hora mne odkázal, abych mu zajistil schůzku s vedoucím politickým tajemníkem KV KSČ Stanislavem Vlčkem, a že přijede do Českých Budějovic a k celému případu rozhodne, jaké bude zaujato stanovisko.“ Důležitá je jeho zmínka o postoji Stanislava Vlčka a dalších krajských stranických funkcionářů k této záležitosti: „Politická situace v Českobudějovickém kraji však v současné době vyžaduje řešení ke shora uvedeným osobám. Stejného názoru je i předseda KV KSČ Bubník, tajemník Vlček a ostatní členové předsednictva. I když poslední krajská konference dala značně za vyučenou shora uvedeným, mají dosud značný vliv na politické, veřejné i hospodářské poměry v kraji.“¹³⁰ Z tohoto sdělení vyplývá, že Stanislav Vlček a vedoucí straničtí pracovníci v jižních Čechách byli s tamním krajským velením Státní bezpečnosti v kontaktu a usilovali o to, aby bezpečnost proti odvolaným funkcionářům zakročila.

Krajskému veliteli StB Bouzkovi se však do samostatné akce nechtělo. V jeho spisech totiž figurovali jak odvolaní funkcionáři, tak ale také ti, kteří významná politická místa stále zastávali. Bouzek tak žádal velitele Státní bezpečnosti, nejdříve Jaroslava Horu a poté Antonína Prchala, aby mu zaslali příslušné rozkazy, zda a jak má v dalším vyšetřování stranických funkcionářů postupovat. Z ústředí však rozkaz k akci nepřišel. Lze se domnívat, že to mělo dva hlavní důvody. Zaprvé, od léta 1951, tedy přesně v době, kdy v Českobudějovickém kraji začala vnitrostranická čistka, se od základu změnila „koncepce“ hledání „skrytých nepřátel“ uvnitř KSČ. Hlavní pozornost bezpečnostního aparátu už nebyla zaměřena na Švermovou, Šlinga a další krajské funkcionáře, ale na činnost generálního tajemníka Ústředního výboru KSČ

129 ŠIMON, Bohumil: *Klobouk od Brežněva*. Praha, Periskop 1997, s. 77.

130 ABS, f. Velitelství Státní bezpečnosti Praha, sign. 310-100-8, Akce „DOL“, s. 101–103, zpráva krajského velitele StB v Českých Budějovicích Stanislava Bouzka pro velitele StB Antonína Prchala z 21.12.1951.

Rudolfa Slánského a další pracovníky ústředních stranických orgánů. Druhým důvodem byla pravděpodobně skutečnost, že v druhé polovině roku 1951 měla Státní bezpečnost ve vyšetřovací vazbě několik set zatčených pracovníků a funkcionářů z řad stranického, státního, hospodářského i bezpečnostního aparátu a nesoustředila se už na zatýkání dalších podezřelých, ale na přípravu vlastních „soudních“ procesů. Patrně díky tomu zůstala čistka v českobudějovické krajské organizaci KSČ omezena „jen“ na stranickou perzekuci.

Personální výsledky čistky v krajských organizacích KSČ na severní Moravě a v jižních Čechách

Personální změny v Českých Budějovicích můžeme shrnout k datu 18. října 1951, kdy byla na jednání zdejšího krajského předsednictva schválena nová systematizace krajského stranického aparátu.¹³¹ Celkový počet politických pracovníků byl stanoven na 57, což bylo jen o jednoho méně než v červenci 1950.¹³² Avšak z původních 58 pracovníků zůstalo zaměstnáno v krajském stranickém aparátu pouhých čtrnáct. Z hlediska věkové struktury převládli mladí pracovníci, celkem 29 se jich narodilo po roce 1920. Jasně přitom dominovali pováleční členové KSČ, pouze čtyři pracovníci aparátu byli ve straně už před rokem 1945.¹³³ V Ostravě se celkový počet politických pracovníků ze 102 osob v prosinci 1950 snížil na 67 v říjnu 1951. Z původních politických pracovníků zůstalo zde přitom zaměstnáno jednadvacet. Pouhých sedm politických pracovníků přitom bylo předválečnými členy KSČ. Z hlediska jejich věkové struktury také v Ostravě převládli mladí pracovníci. Pokud se jedná o personální obsazení krajského stranického předsednictva, pak v Ostravě bylo zvoleno zcela nové předsednictvo, v Českých Budějovicích zůstali v roce 1951 v předsednictvu dva členové z roku 1948.

Bez ohledu na odlišný průběh měly stranické čistky v obou krajích tedy podobný výsledek. Původní stranická garnitura, která se v krajích utvořila v poválečném období, byla během roku 1951 až na několik osob kompletně vyměněna.¹³⁴ Početní dominance mladých pracovníků byla přitom významně ovlivněna současnou personální politikou KSČ, kdy se nejvíce nových politických pracovníků stranického

131 SOA Třeboň, f. KSČ-JKV České Budějovice, sv. 72, s. 658–664, záznam ze schůze předsednictva KV KSČ v Českých Budějovicích 18.10.1951. Systematizace byla nejprve schválena předsednictvem KV KSČ, poté byla zaslána ke schválení sekretariátu ÚV KSČ a nakonec s ní 27.10.1951 vyslovilo souhlas plénum KV KSČ v Českých Budějovicích (*tamtéž*, sv. 16, s. 516 n., záznam ze schůze pléna KV KSČ v Českých Budějovicích 27.10.1951).

132 *Tamtéž*, sv. 424, s. 148–172, Obsazení krajského sekretariátu KSČ v Českých Budějovicích, červenec 1950.

133 Fluktuace byla však ještě vyšší, minimálně 23 politických pracovníků nastoupilo do aparátu až po červenci 1950 a odešlo ještě před červencem 1951.

134 Pokud porovnáme personální obsazení krajského aparátu KSČ v Ostravě v březnu 1948 se stavem v říjnu 1951, docházíme ke zjištění, že zde zůstalo pouhých pět politických pracovníků. V Českých Budějovicích v říjnu 1951 působil pouze jediný politický pracovník, který zde byl už v dubnu 1948.

aparátu rekrutovalo z absolventů stranických škol, do nichž byli posíláni především mladí dělníci ze závodů.

Zejména v Ostravě měla stranická čistka znaky generačního konfliktu. Dlouholeté členství v KSČ a zapojení do protinacistického odboje zajistilo starším straníkům po válce nezpochybnitelnou autoritu. Při hledání „zrádců“ uvnitř strany se však paradoxně účast v odboji mohla stát jednou ze záminek pro stranické vyšetřování. Předválečné straníky propojovala síť osobních známostí a přátelských kontaktů. Když však byli Vilém Nový, Josef Stavinoha, Otto Šling nebo Vítězslav Fuchs zatčeni jako údajní zrádci, mohl kdykoliv padnout stín podezření i na další staré členy KSČ. Čím delší a bohatší politickou historií funkcionář měl, tím více byl v procesu hledání „skrytých nepřátel“ zranitelný. Naopak „čistý štít“ mladých komunistů se paradoxně stal nespornou výhodou. Jak ukazuje příklad Oldřicha Černíka, dokázali si navíc mladí získat podporu ústředních stranických orgánů.¹³⁵ Mladí aparátníci tak dokázali využít příležitosti a jejich aktivita měla zásadní vliv na průběh čistky, ať už motivem jejich jednání bylo přesvědčení, že odhalují skutečné diktátory, zrádce a spiklence, nebo se jednalo o kariéristy, kteří se s pomocí rétorických prohlášení o potírání „diktátorství“ a „šlingovštiny“ drali k moci.

Ve sledovaných krajských stranických aparátech tak na konci roku 1951 zcela převládali mladí straníci, kteří do KSČ vstoupili po roce 1945 a do politické činnosti se často aktivně zapojili až po únoru 1948. Můžeme konstatovat, že nejen nedisponovali politickými zkušenostmi, ale v drtivé většině případů neměli ani žádné zkušenosti s prací v řídicí pozici. S výjimkou několik jednotlivců jim také zcela chybělo vyšší vzdělání.¹³⁶ To bylo suplováno studiem základních stalinistických pouček na některé stranické politické škole. Zároveň se mezi těmito mladými stranickými pracovníky vyskytovali mnozí, pro které bylo působení v krajských stranických funkcích počátkem jejich dlouholeté politické kariéry.

Závěry

Při studiu vnitrostranické čistky na regionální úrovni je základní badatelskou otázkou, do jaké míry se jednalo o akci řízenou z centrální úrovně a jakou roli v ní měli místní aktéři. Stručně tedy zopakujeme zjištěné poznatky. Už před samotnou čistkou se řada stranických organizací dostala do vnitřních turbulencí, které navíc byly od května 1949 výrazně ovlivněny „protidiktátorskou“ kampaní. Masivní vnitrostranická čistka však započala až akcí bezpečnostních orgánů, kdy už nešlo pouze o odhalení lokálních „diktátorů“, ale celého „protistátního spikleneckého centra“. Po několika neúspěšných pokusech Státní bezpečnost na podzim 1950 jako

135 Viz PLAČEK, R.: *Oldřich Černík a jeho politická činnost v Ostravském kraji do roku 1956*, s. 49 (viz pozn. 59).

136 Podle prostudovaných dokumentů měl na podzim 1951 ze všech komunistických politických pracovníků vysokoškolské vzdělání v Českých Budějovicích pouze Lubomír Štrougal, v Ostravě pak Bohuslav Fleming a Vladimír Knap. Bohuslav Fleming byl navíc „sloučený“ sociální demokrat.

„československého Rajka“ „odhalila“ krajského vedoucího tajemníka KSČ v Brně Otto Šlinga.

Je nesporné, že se vedení krajské stranické organizace v Brně v čele se Šlingem dostalo do poměrně ostrých sporů s některými zdejšími okresními organizacemi strany. Po celé léto až do října 1950 se tento spor řešil v politické rovině, ve které se Šling vůči všem výtkám dokázal ubránit. Zejména silná angažovanost Komise stranické kontroly pod vedením Jarmily Taussigové, která byla ve své práci instruována sovětskými poradci, však může svědčit o tom, že si tvůrci politických monstrprocesů rozdmýcháváním konfliktu v Brně již připravovali půdu pro Šlingovo „odhalení“. Bez ohledu na výsledek politického konfliktu byl nakonec Šling na základě zfalšovaných „důkazů“ a zcela vyňaných obvinění zatčen a odsouzen jako imperialistický agent, zrádce, škůdce a spiklenec.

Důvody, respektive záminky, proč si tvůrci prvního komunistického monstrprocesu vybrali právě Otto Šlinga, jsou dostatečně známé: jeho „buržoazní“ a židovský rodinný původ, působení v občanské válce ve Španělsku a v zahraničním odboji v Londýně. Navíc měl i mezi špičkami KSČ řadu nepřátel, kteří s nelibostí nesli jeho mocenský vzestup a cítili se jím ohroženi. Vzhledem k předcházejícím lokálním sporům si bezpečnostní a stranické špičky mohly být jisté, že významná část funkcionářů a členů strany Šlingův pád přivítá (což se také stalo). Přesně v tomto duchu Šlingovo „odhalení“ interpretoval zástupce generálního tajemníka ÚV KSČ Josef Frank na zasedání Krajského výboru KSČ v Ostravě: nikoliv sovětsští poradci nebo Státní bezpečnost, ale bolševický postoj dělnických kádru byl na jeho počátku.

Čtyři vedoucí krajští tajemníci KSČ, tedy Mikuláš Landa z Ústí nad Labem, Hanuš Lomský z Plzně, Ervín Polák z Bratislavy a Vítězslav Fuchs z Ostravy, byli poté zatčeni jako Šlingovi spolupachatelé. Spjovala je síť osobních vazeb, všichni působili během války na Západě a také měli židovský původ. „Odhalení“ těchto funkcionářů jako zrádců v jednotlivých krajích se vždy odehrálo v režii stranických pracovníků z ústředí. Na „odhalení“ Otto Šlinga dohlížely v Brně špičky KSČ, jmenovitě Josef Frank, Bruno Köhler, Jarmila Taussigová a Gustav Bareš. Sesazení Mikuláše Landy v Ústí nad Labem proběhlo pod taktovkou Jiřího Hendrycha, Květoslava Innemanna a Josefa Koliáše. „Odhalení“ Vítězslava Fuchse a Rudolfa Peschela v Ostravě se ujali opět Josef Frank a Květoslav Innemann, v Plzni se stejné úlohy v případě Hanuše Lomského zhostili Oldřich Papež a Anna Svarovská. Vedení KSČ poté na místa odstraněných krajských vedoucích tajemníků dosadilo prověřené dlouholeté straníky: Josefa Palečka do Brna, Václava Paška do Plzně, Josefa Teslu do Ústí nad Labem a Květoslava Innemanna do Ostravy. Celý tento proces výměny vedoucích krajských funkcionářů se nesporně odehrál pod taktovkou ústředních stranických a bezpečnostních orgánů.

Výraznou dynamiku však této vnitrostranické čistce dodali místní straníci. Aktivitu lokálních aktérů výrazně determinovaly propagandistické kampaně, vyzývající k odhalování nejprve „diktátorů“, poté skrytých „zrádců“ a „spiklenců“. Akty „odhalování nepřátel“ ovšem na regionálních stranických schůzích doprovázely souhlasné reakce místních komunistů. Nejbližší spolupracovníci „odhalených zrádců“ přitom byli rovněž velmi brzy podrobeni zdrcující kritice. Atmosféru „odhalení“ Vítězslava Fuchse

a Rudolfa Peschela ve svých vzpomínkách vystihuje novinář a ekonom Zdislav Šulc: „Nikdy mi z paměti nevymizí dramatická scéna, při které krajský předseda svazu mládeže a pozdější tajemník ÚV KSČ Drahomír Kolder bil pěstmi do hrudi, až to bylo slyšet v celém sále, a hřímal svojí ostravštinou, jakého to hada jsme si hráli na prsou.“¹³⁷

Jak bylo uvedeno, museli ze svých funkcí v Ostravě odejít zástupci krajského vedoucího tajemníka KSČ Jan Sorek a Leopold Kovalčík, tajemník krajského předsednictva Karel Tichopád, sekretář vedoucího tajemníka Vladimír Pavloušek a další vedoucí funkcionáři. Obdobná situace nastala i v ostatních krajích. Například v Plzni museli po zatčení krajského tajemníka Hanuše Lomského své funkce opustit jeho zástupci Miroslav Finek a Ladislav Čada, vedoucí kádrového oddělení Ivan Lewinger, vedoucí kulturně-propagačního oddělení Jarmila Krýslová, její zástupce Břetislav Poncar, člen předsednictva Krajského výboru KSČ a plánovací referent Krajského národního výboru v Plzni Josef Vostradovský, předseda KNV Karel Frous nebo poslankyně Jaroslava Krafková.¹³⁸ Totéž platí pro poměry v Brně po odstranění Otto Šlinga, kde z původního krajského předsednictva museli až na tři osoby odejít všichni jeho členové. Někteří funkcionáři nebyli pouze odvoláni z funkce, ale také přeraženi do výroby nebo vyloučeni ze strany. Stejně jako v Ostravě byly i v Brně vytvořeny dělnické vyšetřovací komise, které prověřovaly funkcionáře a pracovníky krajských i okresních stranických aparátů. V Ostravě musely v důsledku jejich činnosti odejít více než tři desítky pracovníků krajského stranického aparátu, od vedoucích oddělení až po řadové referenty. V Brně se jednalo o více než padesát zaměstnanců krajského sekretariátu.¹³⁹ Bez aktivní spoluúčasti místních komunistů by nebyla taková vnitrostranická čistka vůbec uskutečnitelná.

Aktivní zapojení místních aktérů do průběhu čistky vylučuje možnost, že by se jednalo o pouhé oběti represálií. Dobře to lze ilustrovat na chování dvou zástupců krajských vedoucích tajemníků, Miroslava Finka z Plzně a Leopolda Kovalčíka z Ostravy. Když byli jejich bývalí šéfové „odhaleni“ jako zrádci, oba se od nich velmi rychle a důrazně distancovali, neváhali je obvinít z těžkých zločinů a nakonec se sami prezentovali jako ti, kteří stranické organizace očistí od údajných nepřátel a jejich škůdcovských metod. Do vnitrostranické čistky se neváhali zapojit ani předváleční komunisté. Měli bohaté zkušenosti z frakčních bojů v období první republiky a byli vždy připraveni bojovat za „čistotu“ strany. Jak původní vedoucí funkcionáři, tak i zasloužilí straníci však byli v mocenském zápase „převálcováni“ nejmladší generací stranických aparátníků. V krajích, kde proběhla čistka, se tak velmi rychle zformovaly nové vládnoucí skupiny: jako vedoucí tajemník byl ústředím dosazen zkušený člen strany, do dalších vedoucích funkcí pak nastoupila nejmladší generace místních straníků.

137 ŠULC, Zdislav: *Z jeviště i zákulisí české politiky a ekonomiky*. Brno, Doplněk 2011, s. 58.

138 Viz ŠLOUF, Jakub: *KSČ na Plzeňsku v letech 1945–1948*. Diplomová práce, Praha, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy 2008, s. 157.

139 Viz KAŠKA, V.: *Neukáznění a neangažovaní*, s. 169–171 (viz pozn. 9).

Poněkud odlišný průběh měla stranická čistka v Českých Budějovicích. Zatímco v krajích Brněnském, Ústeckém, Plzeňském a Ostravském byli v době od prosince 1950 do března 1951 veřejně odhaleni „zrádci“ a následovala vnitrostranická čistka, panovalo v Českých Budějovicích až do léta 1951 zdání relativního klidu. Ve skutečnosti i zde probíhalo tajné vyšetřování Státní bezpečnosti, během nějž podezření z protistátní činnosti ulpělo na několika předních funkcionářích v kraji. Nový vedoucí tajemník krajského výboru strany Stanislav Vlček byl o průběhu vyšetřování informován a těšil se důvěře centrálních orgánů. Vzhledem k tomu, že měl s místními stranickými funkcionáři značně konfliktní vztahy, získala zde stranická „očista“ výraznou dynamiku bez ohledu na to, že do ní nakonec Státní bezpečnost nezasáhla. Čistka v jižních Čechách tak nebyla přímo iniciována z centra a zůstala omezena na regionální stranickou úroveň.

Na regionálním charakteru vnitrostranické čistky v jižních Čechách se podepsaly tři hlavní faktory. Zaprvé, na rozdíl od Mikuláše Landy, Hanuše Lomského, Ervína Poláka nebo Vítězslava Fuchse byli odvolaní českbudějovičtí funkcionáři osobami regionálního významu, ani při sebevětší vůli nemohla být řeč o jejich možném spojení s Otto Šlingem a dalšími podezřelými. Zadruhé, čistka na jihu Čech proběhla až několik měsíců po hlavní vlně zatýkání, kdy se už změnila koncepce vnitrostranického vyšetřování a současně se bezpečnostní orgány soustředily na přípravu soudních procesů, nikoli na rozšiřování okruhu zatčených. Zatřetí, spolu s obviněním funkcionářů z Českých Budějovic by pravděpodobně musela být zpochybněna i pozice bývalého krajského vedoucího tajemníka Josefa Palečka, ten však měl plnou důvěru vedení KSČ.

O regionálním rozsahu stranické čistky v Českých Budějovicích také svědčí osud několika odvolaných funkcionářů. Například Emil Zatloukal byl členem krajského stranického předsednictva a ředitelem významného průmyslového podniku, z kraje byl však vykázán jako maloměšťák, který nemá důvěru dělnické třídy.¹⁴⁰ Poté ovšem mohla Zatloukalova kariéra dále pokračovat, v roce 1955 se dokonce stal ministrem automobilového průmyslu a zemědělských strojů. Stejně nerušeně se mohla rozvíjet kariéra dalších „podezřelých“, například pracovníka aparátu a pozdějšího člena předsednictva ÚV KSČ Bohumila Šimona nebo ministra spravedlnosti a generálního prokurátora Jana Bartušky.

Tato studie vznikla v rámci projektu „Dějinný vývoj regionů III.“ a podprojektu „Kolektivní biogram politických pracovníků stranického aparátu KSČ vybraných krajských výborů v letech 1945–1949“, řešeného na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze z prostředků Specifického vysokoškolského výzkumu na rok 2015.

140 SOA Třeboň, f. KSČ-JKV České Budějovice, sv. 73, s. 496, Kádrový posudek – Emil Zatloukal.